

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Kristýna Ester Urbanová

Pěstounství bez partnera
Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Praze dne 7. listopadu 2022

.....
Kristýna Ester Urbanová

Poděkování

Děkuji Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D., za vedení diplomové práce. Poděkování patří také všem pěstounkám ochotným podělit se o svůj příběh. A nakonec ještě jedno velké díky vám, Vojto a Erni.

Obsah

1. ÚVOD.....	6
2. PĚSTOUNSKÁ PÉČE	8
2.1 Legislativní a institucionální rámec a praxe pěstounství v současné České republice.....	8
2.1.1 Nejnovější data o pěstounství a jeho veřejném obrazu.....	9
2.2 Práva a povinnosti pěstounů.....	10
2.2.1 Povinnosti pěstounů.....	11
2.2.2 Práva pěstounů.....	11
2.3 Zájemci o pěstounství	12
2.3.1 Motivy vs. motivace	12
2.3.2 Motivy pro pěstounskou péči.....	13
3. RODINA A PARTNERSTVÍ.....	16
3.1 Proměna rodiny v posledních stoletích	16
3.1.1 Fenomén neúplné rodiny	17
3.1.2 Osamělé mateřství ve 2. polovině 20. století	18
3.2 Mužská role v rodině.....	20
3.3 Ženská role v rodině.....	22
3.4 Partnerství a život bez partnera	23
3.5 Specifika a úskalí neúplné rodiny	25
3.6 Neúplná rodina a zájemci o pěstounství.....	27
4. METODOLOGIE VÝZKUMU.....	30
4.1.1 Účel výzkumu	30
4.1.2 Konceptuální rámec	31
4.1.3 Výzkumná otázka	32
4.1.4 Metody	32
4.1.5 Strategie výběru participantů	33
5. ROZHOVORY A JEJICH INTERPRETACE	34
5.1 Výzkumný soubor	34
5.2 Průběh rozhovorů a etika sběru dat.....	34
5.3 Metoda zpracování dat	35
5.4 Interpretace rozhovorů	35
5.4.1 První kategorie: Motivy k pěstounství.....	36

5.4.2	Druhá kategorie: Problematické aspekty pěstounství bez partnera	39
5.4.3	Třetí kategorie: Podpůrná síť pěstounů.....	41
5.4.4	Odpovědi na výzkumné otázky.....	44
5.5	Limity výzkumu	46
5.6	Diskuze.....	47
6.	ZÁVĚR.....	50
7.	BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM.....	52

1. ÚVOD

Při dokončování bakalářského studia jsem se při tvorbě závěrečné práce setkala se ženou, která přes absenci partnera do pěstounské péče přijala dvě děti, z nichž jedno trpělo mentálním i tělesným hendikepem. Její příběh mě velmi zaujal, obdivovala jsem odvahu, odhodlání a sílu, s nimiž přistupovala k životu.

Po čase jsem se shodou náhod seznámila s další pěstounkou v podobné situaci a začala nad pěstounstvím bez partnera přemýšlet jako nad zajímavým fenoménem, o kterém bych se ráda dozvěděla více. Ve své diplomové práci jsem se proto rozhodla na toto téma zaměřit.

O pěstounství bylo v českém prostředí napsáno mnoho odborných prací. Autoři se věnují motivům a přípravě k pěstounství, rizikům i potenciálním problémům, které v procesu mohou nastat. Nevynechávají legislativní rámec pěstounství, psychické dopady na zúčastněné strany, vliv na partnerské a rodinné vztahy ani kupříkladu mediální obraz náhradní rodinné péče.

V posledních letech se mnoho vysokoškolských prací zaměřuje také na situaci samoživitelů a neúplných rodin z různých úhlů pohledu. Výchova dětí jedním rodičem je v mnoha aspektech náročnější a může s sebou nést specifické problémy. Situace pěstouna bez partnera bývá často ještě komplikovanější – v těchto podmínkách musí být schopen vytvořit vhodné zázemí pro cizí dítě a umět mu v jeho konkrétní situaci pomoci, aniž by měl vedle sebe někoho, s kým by mohl tuto cestu každý den sdílet. Drtivá většina autorů však svou pozornost upíná k biologickým rodinám, pěstounství bez partnera se akademické práce a odborná literatura věnují pouze okrajově, ačkoliv česká legislativa tuto formu pěstounské péče umožňuje. Zmínky se zpravidla objevují pouze v publikacích zaměřených primárně na jiná, často širší témata.

Cílem této diplomové práce je zjistit, v čem je specifická situace pěstounů bez partnera pečujících o svěřené dítě. Ptát se budu, jaké jsou jejich motivy k pěstounské péči, s jakými se potýkají problémy a u koho hledají a nacházejí podporu.

V konceptuální části vymezím kontext, vycházet budu z českých i zahraničních odborných publikací, příruček i akademických prací. Nejprve popíšu legislativní rámec

a současnou praxí pěstounství v České republice, nastíním práva, povinnosti a nejčastější motivy pěstounů. V další kapitole se zaměřím na rodinu a partnerství – stručně shrnu změny, které do této oblasti přinesly poslední staletí, věnovat se budu mužské a ženské roli i fenoménu neúplné rodiny a jejím specifickým vzhledem k pěstounství. Následně definuji výzkumnou otázku a provedu kvalitativní výzkum. Pro získání potřebných dat provedu s pěstouny bez partnera sérii polostrukturovaných rozhovorů. Výzkum bude vzhledem k omezenému rozsahu práce zaměřen výhradně na prožívání samotných pěstounů, nebude tedy zahrnovat zkušenosti dalších aktérů.

2. PĚSTOUNSKÁ PÉČE

2.1 Legislativní a institucionální rámec a praxe pěstounství v současné České republice

Pokud rodiče péči o dítě nezvládají, věnovat se jí nechtějí nebo nemohou, zodpovědnost za dítě přebírá stát. Ten by se měl snažit situaci vyřešit co nejrychleji a v zájmu dítěte. V případě, že se dítě nemůže vrátit zpět do rodiny, nastupuje některá z forem náhradní rodinné péče, v krajním případě péče ústavní. (Bubleová, 2014, s. 6)

Legislativní rámec pro pěstounství v České republice tvoří zejména občanský zákoník, tedy zákon č. 89/2012 Sb. a zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon byl novelizován zákonem č. 363/2021 Sb. Ten se mimo jiné zabývá příspěvkem na úhrady potřeb dítěte i odměnou pěstouna. V občanském zákoníku se pěstounství věnuje hlava III, díl 3. *Svěření dítěte do péče jiné osoby a pěstounství.*

Pěstoun musí podle platné legislativy skýtat záruku řádné péče, bydlet na území Česka a poskytnout souhlas se svěřením dítěte. Dítě může být také svěřeno do společné péče manželům, přičemž pokud by došlo k ukončení manželství, soud tyto partnery nemůže rozvést, dokud nebude vyjasněno budoucí uspořádání. Rozvodem totiž společná péče končí. Pokud dojde k úmrtí jednoho z partnerů, dítě zůstává v péči pozůstalého. (*Zákon č. 89/2012, §962-964*)

Pěstoun je zodpovědný za výchovu dítěte, neváže ho však vůči němu vyživovací povinnost. Zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech, v ostatních případech musí žádat o souhlas zákonného zástupce či soudu. Hmotné zabezpečení dítěte spadá na bedra státu, který také poskytuje odměnu pečující osobě. (Bubleová, 2014, s. 7)

Bubleová (2014, s. 7) upozorňuje, že děti svěřené do pěstounské péče většinou znají své rodiče, pěstoun tedy v souladu se zákonem musí zajistit styk dítěte s rodiči a podporovat sounáležitost a rozvoj vztahů mezi nimi (nestanoví-li soud jinak). Proto se na pěstounskou péči pohlíží spíše jako na dočasné řešení. Může být vyměřena na dobu určitou i neurčitou, maximálně může trvat do dosažení zletilosti dítěte. V současném systému by měla být pěstounská péče preferována před umístěním dítěte do ústavního zařízení, přednost

mívají příbuzní a další blízké osoby. Podle zákona č. 89/2012 (§959-960) také mohou rodiče zažádat o navrácení dítěte do osobní péče – v případě, že je takové uspořádání v souladu se zájmy dítěte, soud rozhodne v jejich prospěch.

Kromě dlouhodobé pěstounské péče od roku 2006 v českém právním systému oficiálně funguje i pěstounská péče na přechodnou dobu, jejíž cílem je poskytnout efektivní a rychlou pomoc ohroženým dětem. Přechodná pěstounská péče by měla biologickým rodičům poskytnout prostor, aby si mohli uspořádat potřebné záležitosti a opět se v krátké době děti ujmout. V opačném případě se hledá stálá náhradní rodina. Dítě může za běžné situace v pěstounské rodině na přechodnou dobu strávit maximálně jeden rok. (Bubleová, 2014, s. 9-10)

Poradenskou pomoc zájemcům o pěstounství poskytuje obecní úřad obce s rozšířenou působností. Zájemci musí k zařazení do evidence absolvovat přípravu v minimálním rozsahu 48 hodin, v případě pěstounů na přechodnou dobu 72 hodin. Přípravu zajišťuje krajský úřad. (*Zákon č. 359/1999, §11*)

2.1.1 Nejnovější data o pěstounství a jeho veřejném obrazu

Za rok 2021 bylo podle *Ročního výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí Ministerstva práce a sociálních věcí* do pěstounské péče umístěno 1 656 dětí, z toho 1 158 do péče příbuzných nebo blízkých osob. 665 dětí bylo svěřeno do přechodné pěstounské péče. Podle nejčerstvějších údajů se počty pěstounů v posledních letech příliš nemění, v roce 2021 se pěstounské péči věnovalo 11 796 osob, přechodně se o cizí dítě staralo 735 pěstounů. Více než polovinu počtu dlouhodobých pěstounů tvořili prarodiče dětí či jiní příbuzní. Za rok 2021 přibylo 380 žadatelů o pěstounskou péči a 120 těch, kteří chtěli být zařazení do evidence osob pro péči na přechodnou dobu. (MPSV, 2022)

Podle průzkumu společnosti Ipsos, který byl uskutečněn pro hlavní město Praha v prosinci 2020 na vzorku 1055 obyvatel (*Portál hlavního města Prahy, 2021*), je aktuálně 94 % Čechů přesvědčeno, že by děti měly raději vyrůstat v pěstounské než ústavní péči. O pěstounství uvažuje jeden ze čtyř Čechů, nicméně o náhradní rodinné péči koluje mnoho stereotypů a mýtů. Čtvrtina lidí nedokáže odlišit pěstounství a adopci. Podle Matějčka (1999, s. 47) sice pěstounství a adopci spojují nároky na porozumění

dítěti a přizpůsobení výchovy jeho individualitě, liší se ale v oblasti rodičovské identity. Pěstouni se mohou jen těžko stylizovat do role vlastních rodičů, dítě si do rodiny přináší vlastní jméno i celou identitu. Pěstouni nemohou vykonávat všechny právní úkony a je zachován kontakt dítěte s biologickou rodinou. Podle Matějčka pěstouni, kteří se do role vlastních rodičů nevžívají, jsou lépe schopni přijímat dítě právě takové, jaké opravdu je. Díky vnímání dočasnosti péče se jednodušeji oprošťují od přehnaných očekávání a realističtěji nahlíží na účinnost své výchovy.

Průzkum (*Portál hlavního města Prahy*, 2021) se dále zaměřoval také na překážky, které rodiny od pěstounství odrazují – třetina Čechů uvedla, že už děti mají či si připadají příliš staří. Odborníci však uvádějí, že právě takové domácnosti patří mezi nejvhodnější. Podle spolku Děti patří domů (*Děti patří domů: Pro zájemce*, nedatováno) jsou vlastní děti výhodou, protože pěstouni mají naplněnou potřebu pro rodičovství a pěstounství tak mohou snadněji vnímat jako službu, jejímž cílem je naplňování potřeb dítěte. Pro přechodnou formu pěstounství pak podle Mokové (2020, s. 50-51) sociální pracovníci považují za nejvhodnější zájemce žadatele kolem 50 let věku. Tito lidé zpravidla bývají adekvátně fyzicky zdatní, vychovali vlastní děti a mají potřebu být někomu užiteční. U mladších a bezdětných žadatelů jsou pracovníci naopak obezřetní, protože nemají dostatečné rodičovské zkušenosti a chybí jim potřebná zralost.

Podle sesbíraných dat je snadnější najít náhradní rodiče pro mladší děti. Dítěte od jednoho do pěti let by se ujalo 73 % zvažujících, od deseti do patnácti let už jen 32 % potenciálních pěstounů. Mezi nejčastějšími motivy byl zmiňován dobrý pocit z pomoci dítěti (59 %), společenské uznání (40 %) nebo možnost vychovávat dítě (30 %). (*Portál hlavního města Prahy*, 2021)

2.2 Práva a povinnosti pěstounů

Každý pěstoun disponuje svými právy, ale i povinnostmi. Ty vycházejí z platné legislativy a upřesněny jsou v dohodě o výkonu pěstounské péče, kterou pěstoun uzavírá. Ta by vzhledem k náročnosti pěstounské péče měla sloužit k zajištění potřebné pomoci pěstounům. Dohodu s pečujícím (nebo pečujícími v případě společné péče manželů)

uzavírá obecní či krajský úřad nebo pověřená osoba. (*Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře, 2022*)

2.2.1 Povinnosti pěstounů

Pěstoun má povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti péče o dítě, a to v rozsahu 24 hodin za rok. Může se jednat o různé oblasti – vybírají se tak, aby pro pěstouna vzdělávání mělo smysl. Pečující má dále povinnost umožnit sledování naplňování dohody a spolupracovat s pracovníkem pověřeným dohlížet na vývoj dítěte. Ten by měl sledovat, zda pěstoun nepotřebuje pomoc, a zajišťovat potřebné služby. Na vývoj dítěte dohlíží také orgán sociálně-právní ochrany dětí, jehož pracovníci rodinu navštěvují – v první fázi nejméně jednou za tři měsíce, později jednou za půl roku. Tento orgán vytváří individuální plán ochrany dítěte, dohlíží na jeho naplňování a vyhodnocuje situaci. V kontaktu je také s původní rodinou dítěte. (*Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře, 2022*)

Pěstoun také musí udržovat a prohlubovat sounáležitost dítěte s blízkými osobami. Pokud soud nestanoví jinak, pěstoun má povinnost umožnit kontakt dítěte s jeho biologickými rodiči. Neplnění povinností uvedených v dohodě může v některých případech vést až k ukončení pěstounské péče. Stejný následek může způsobit opakované maření sledování naplňování dohody či odmítnutí přijetí dítěte na přechodnou dobu bez vážného důvodu. V ostatních případech dohoda zaniká dnem, kdy končí pěstounská péče, nebo když je pěstoun vyřazen z evidence. (*Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře, 2022*)

Jak bylo uvedeno v předchozí podkapitole, pěstoun má podle zákona právo a povinnosti pečovat o svěřené dítě a rozhodovat o něm v běžných záležitostech. K mimořádným rozhodnutím je nutný souhlas zákonného zástupce. V opodstatněných případech se může pěstoun obrátit na soud. (*Zákon č. 89/2012, §966*)

2.2.2 Práva pěstounů

Pěstoun má právo na podpůrné služby hrazené ze státního příspěvku. V případě potřeby má také právo využít účelovou odlehčovací službu a od dvou let dítěte také využít pomoc s celodenní péčí v rozsahu alespoň 14 dní v roce. K dispozici má také poradenství, které

může být poskytnuto i nad rámec pravidelného doprovázení. Minimálně jednou za šest měsíců může pěstoun využít psychologickou nebo terapeutickou pomoc, která může mít také podobu párové či rodinné terapie. (*Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře*, 2022)

Pěstoun má dále právo na pomoc odborného pracovníka při udržování kontaktu s blízkými osobami dítěte. Vztahuje se na něj také právo na bezplatné vzdělávání v oblasti péče a výchovy dítěte zprostředkované doprovázející organizací, která za něj zodpovídá. V dohodě mohou být uvedeny i další služby, pro pěstouna na ně ale nevzniká automatický nárok. (*Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře*, 2022)

Pěstouni mají také nárok na finanční podporu. V první řadě se jedná o odměnu pěstouna, která závisí na počtu dětí v péči. Výše odměny přechodných a dlouhodobých pěstounů se liší, jiné podmínky také platí pro prarodiče dítěte. K zajištění potřeb dítěte slouží speciální příspěvek, který se odvíjí od věku a zdravotního stavu dítěte. Příspěvek je poskytován minimálně do dosažení zletilosti dítěte, nejdéle do dvacátého šestého roku. Pěstoun také obdrží jednorázový příspěvek při převzetí dítěte. Pokud má pěstoun v péči minimálně tři děti, může žádat o příspěvek pro nákup osobního vozidla. V případě splnění podmínek může žádat i o další sociální dávky či pomoc v hmotné nouzi. (Vančáková, nedatováno)

2.3 Zájemci o pěstounství

Někteří zájemci o pěstounství chtějí altruisticky pomoci dítěti v nesnázích, jiní v pěstounství vidí nástroj k naplnění touhy po dítěti, další se pro náhradní rodičovství rozhodnou z pragmatických a ekonomických pohnutek. Ačkoliv se většinou jedná o žadatele žijící v partnerském vztahu, podle Krtičkové (2015) se mezi zájemci objevují i samožadatelé, převážně ženy, které vzhledem ke svému věku nebo z jiných důvodů nesplňují podmínky pro osvojení dítěte.

2.3.1 Motivy vs. motivace

Motiv a motivace jsou dva rozdílné pojmy, které spolu však úzce souvisí. Podle Nakonečného (1996, s. 12-29) pojem motivace vysvětluje subjektivní význam a psychologický důvod lidského konání. Zároveň také vysvětluje různost tohoto chování

a důvod, proč se jedinci zaměřují na odlišné cíle. Motivace vychází ze stavu, který odráží určitý deficit, potřebu. Aktivita lidského chování následně podle Nakonečného zprostředkovává vztah mezi potřebou a uspokojením, obsah uspokojení je vyjádřen motivem. Potřeby tedy znamenají výchozí motivační stav, motivy pak vyjadřují obsah uspokojení a jsou psychologickými příčinami chování.

Motivaci podle Homoly (1977, s. 13) není možné přímo pozorovat – jedná se o psychology zavedenou konstrukci, která napomáhá explanaci lidského chování. Podle rozsahu aktivit, které člověk koná za dosažením cíle, je však možné určit existenci a sílu motivace. Motiv pak označuje vnitřní podmínky, které vyvolávají, udržují aktivitu a určují, že se člověk chová určitým způsobem. Vzhledem ke komplexnosti motivace chování je však velmi komplikované identifikovat a klasifikovat působnost jednotlivých motivů. U různých jedinců může být podobné chování výsledkem odlišných motivů a naopak. Na lidské chování také nepůsobí výhradně motivy, ale také osobnostní a vnější podmínky.

2.3.2 Motivy pro pěstounskou péči

Ať už se zájemci o pěstounství hlásí v páru, či jako jednotlivci, motivů, se kterými přichází, je celá řada.

Jak uvádí Bubleová (2014, s. 12), pěstouny se kromě jiných stávají lidé, kteří marně touží po dítěti. Důvodem může být neplodnost jednoho z páru, ale například i absence vhodného partnera ke zplození dítěte. Nalezení dítěte k adopci může trvat řadu let, proto se někteří uchylují k pěstounství. Tento postup však s sebou nese specifická rizika – v životech většiny takových dětí stále figurují biologičtí rodiče, a tak může nastat situace, kdy k nim dítě bude navraceno a pěstouni se opět ocitnou bez dítěte. Matějček (2002, s. 54) však podotýká, že neplodnost je převažujícím motivem pro adopci, nikoliv pro pěstounskou péči. Přesto se stále častěji stává, že se bezdětné páry i osamělé ženy pěstounství věnují a pečují o děti, pro něž osvojení není vhodné.

Pěstounství podle Bubleové (2014, s. 13) zvažují také rodiče, kteří už dítě mají a rádi by mu zajistili společníka. Zájemci tak kromě jiných faktorů berou v úvahu věk a pohlaví přijímaného dítěte, řeší kompatibilitu se zbytkem rodiny. Přijetí dítěte může pro rodinu znamenat značnou zátěž, děti umístěné v pěstounské péči často vyžadují intenzivní

pozornost. Vzhledem k vazbám a potřebám biologických dětí není v takových případech vzhledem ke krátkodobému charakteru vždy vhodná přechodná forma pěstounství. Podle Schindlerové (2015, s. 54-56) je v případě přijetí dalšího dítěte do rodiny klíčová dobrá komunikace mezi pěstouny a biologickými dětmi. Podíl na rozhodovacích procesech, dostatečná informovanost biologických dětí a vhodné rozložení času rodičů mezi jednotlivé děti jsou důležitými předpoklady k udržení soudržnosti rodiny.

Specifickou skupinou pěstounů jsou prarodiče či jiní příbuzní pečující o děti, ke kterým je váže pokrevní vztah. Tito pěstouni bývají motivováni aktuální potřebou a nutností, která je se situací spojená. Mezi okolnosti, které k příbuzenskému pěstounství vedou, může patřit tragická událost v rodině nebo nedostatečná péče biologických rodičů dítěte. (Krtičková, 2015)

Zájemci o pěstounství také často zmiňují touhu pomoci potřebnému dítěti a vykonat něco prospěšného. Někteří vycházejí z relevantních informací, reálných zkušeností dalších pěstounů a pozitivních případů z okolí, jiní mohou na základě dojemných televizních reportáží či novinových článků trpět romantickou touhou pomoci dítěti v nouzi. Jak už ale bylo naznačeno v předchozím odstavci – zážitky dětí, které se ocitly v pěstounské péči, mohou negativně ovlivňovat jejich chování, proto je často jejich výchova náročná. (Bubleová, 2014, s. 13-14)

S předchozím motivem souvisí také touha najít smysl života – může se jednat například o zájemce z řad rodičů, kteří hledají „náhradu“ za odrostlé děti, nebo osoby, které k pěstounství inspirují hodnoty vycházející z jejich náboženského přesvědčení. (Škoviera, 2006, s. 37)

Rodiče dospělých dětí mohou rovněž mít touhu zúročit nabyté zkušenosti nebo smysluplně využít zdroje, kterými disponují. Přijmout dítě do pěstounské péče ale může přinášet řadu nečekaných komplikací – problémy spojené s výchovou dítěte v pěstounské péči se mohou výrazně lišit od těch, které rodiče řešili u vlastních dětí. (Bubleová, 2014, s. 14; Škoviera, 2006, s. 37)

Kromě veřejných motivů, mezi které je možné řadit všechny výše uvedené, Škoviera (2006, s. 37) vyjmenovává také motivy neveřejné (osobní, neoficiální) a tajné (nevědomé či vědomě utajované). Mezi neveřejné motivy patří například vnímání pěstounství jako

druhu dostupné práce generující jistý finanční příjem, touha stoupnout v očích společnosti nebo možnost pozitivní sebereprezentace. Pěstouni, které k dětem váže příbuzenský vztah, mohou také cítit rodinnou povinnost. Skryté motivy mohou zahrnovat vnitřní potřebu ocenění a vděčnosti, snahu o „vykoupení sama sebe“ – odčinění pocitů viny altruistickým skutkem, touhu dokázat si, „že na to mám“. Někteří pěstouni mohou dítě vnímat jako prostředek ke zlepšení nefungujícího vztahu a řešení partnerské krize. V extrémních případech mohou mít zájemci psychopatologické motivy (např. pedofilní zaměření) či tendenci zneužívat získanou moc a budovat nezdravou závislost dítěte na sobě samém.

3. RODINA A PARTNERSTVÍ

Rodina je podle Gillnerové (2000, s. 61) „*specifická malá sociální skupina, první sociální skupina, ve které dítě žije a získává zkušenosti lidského soužití, pomoci, ale i konfliktů a jejich zvládnutí, kladení společenských požadavků a norem a kontroly jejich plnění. V rodině dochází k uspokojování potřeb dětí i rodičů.*“ Obecně uznávané funkce rodiny jsou podle ní: reprodukční, materiální, výchovná a emocionální. Každý autor však funkce rodiny pojímá a pojmenovává jinak – například podle Krebse (2002, s. 269) plní funkci biologickou, ekonomickou, výchovnou a sociální.

Kromě rodičovství biologického existuje i rodičovství psychologické a sociální – tyto formy mohou existovat buď odděleně, nebo společně, v běžných rodinách jsou zpravidla vázány na tytéž osoby, tedy biologičtí rodiče jsou současně rodiči psychologickými i sociálními. Člověk je jedním z mála druhů, které jsou schopny za vlastní přijímat „cizí mláďata“. Dítě za rodiče může považovat osoby, které s k němu tak chovají – bez ohledu na příbuzenské vazby nebo úředně potvrzený vztah mezi nimi. Základ pro toto pouto přitom netvoří naplňování biologických potřeb, jako je třeba krmení, ale spíše pocit opory a jistoty při poznávání světa, kterou dospělá osoba dítěti poskytuje. (Matějček a Dytrych, 1999, s. 65-66)

3.1 Proměna rodiny v posledních stoletích

Z historického hlediska mívala rodina v předchozích stoletích výrazný ekonomický význam a byla vnímána v širší podobě, než je tomu dnes – ucelenou jednotku běžně tvořily tři až čtyři generace příbuzných. Rodinné vztahy byly založeny na křesťanské morálce, k manželství se tedy přistupovalo jako k nerozlučitelnému svazku, jehož náplní je plnění dětí. Mezi muži a ženami panovala v mnoha ohledech nerovnost, rodiny však byly stabilními jednotkami nezávislými na vnějším prostředí. (Krebs, 2002, s. 269-270)

Funkce a fungování rodiny se podle Krebse (2002, s. 270) v čase nijak zásadně neproměňovaly, změnu přinesla až průmyslová revoluce a s ní spojená industrializace a urbanizace 19. století. Došlo k liberalizaci v uzavírání sňatků i rozvodů a snižoval se průměrný počet dětí v rodině. Podle Singlyho (1999, s. 36) začal do dění v rodině koncem

19. století různými způsoby zasahovat také stát. „*Působení státu má upevnit vazbu mezi matkou a dítětem, snížit počet odložených dětí,*“ píše Singly.

V obecné rovině mají státy tendenci fungování rodiny regulovat prostřednictvím zákonů o interrupci, antikoncepci, rozvodech či rodičovských právech. Systémy sociálního zabezpečení naproti tomu zajišťují různé dávky a jiné formy ekonomické podpory. Stát nově také (např. zřizováním zařízení pro mladší děti) vychází vstříc i matkám v cestě k emancipaci. Snižuje se tak závislost rodiny vůči přirozenému okolí (příbuzní, sousedi) i mezi členy rodiny navzájem (závislost dítěte na rodičích, ženy na muži). Nepřímou úměrou je však naopak posilována závislost na formálních institucích a jejich zástupcích. (Singly, 1999, s. 37)

K dalším zásadním změnám v rodinném uspořádání přispěly události 20. století. Podle Krebse (2002, s. 270) podobu současné rodiny ovlivnilo hned několik trendů. Láska a sexuální přitažlivost začala v motivech k manželství převažovat nad ekonomickými a majetkovými důvody, došlo k další liberalizaci rozvodové legislativy a výrazně vzrostl počet rozvodů a opětovných sňatků (přispěla i rostoucí kvalita vzdělání žen a možnost jejich profesního uplatnění). Došlo ke zkrácení období, kdy žena plodí děti, celkově se snížila porodnost. Prodloužila se průměrná délka života, a tím i etapa, kdy manželský pár zůstává po odchodu dětí sám. Ženy také získaly větší svobodu v plánování mateřství, k čemuž napomohla hodnotová proměna a rozvolnění zákonů v oblasti interrupcí a antikoncepce. Podle Becka (2004, s. 183) se vlivem dostupnosti antikoncepce a legálních možností přerušování těhotenství z dětí jako „přirozeného osudu“ v mnoha případech stala spíše „chtěná a plánovaná volba“. Tím došlo k osvobození ženské sexuality a svobodě v rozhodování o počtu i načasování dětí.

3.1.1 Fenomén neúplné rodiny

20. století přineslo také zásadní proměnu vnímání neúplných rodin. „*Současná doba je charakterizována větším ovládnutím vlastního osudu, ať už jde o jednotlivce, nebo celé rodiny,*“ uvádí Singly (1999, s. 88). Vedl k tomu jak nový hodnotový systém, který klade důraz na autonomii a snižuje váhu dědictví založeného na materiálních a symbolických veličinách, tak nové možnosti usnadňující autonomní kontrolu vlastní budoucnosti (např. antikoncepce). Stále častěji tak dochází k odmítání instituce manželství i tradičních

genderových rolí ve vztazích. „*Muži i ženy chtějí zůstat sami sebou i ve svém rodinném životě. Manželství není atraktivní v případě, kdy je chápáno jako možné uzavření se do předem určených rolí,*“ píše Singly, (1999, s. 88).

V 80. letech minulého století podle Singlyho (1999, s. 38-40) dochází ke všeobecné akceptaci existence neúplné rodiny s jedním rodičem, často se jedná o vdovy, svobodné či rozvedené matky s dětmi. Klesá tak míra stigmatizace těchto neúplných rodin. Stát hraje v procesu utváření moderní a postmoderní rodiny zásadní roli. Usnadňuje snižování závislosti žen na mužích a bere na sebe část zodpovědnosti. Singly (1999, s. 89) uvádí, že ke zvýšení autonomie žen výrazně přispěla i normalizace zaměstnání mimo domov. V minulosti byl častější model, kdy žena pracovala v rodinném řemeslném či zemědělském podniku, což pouto vůči partnerovi zesilovalo a ekonomická závislost znesnadňovala případný odchod.

Rodina už není primárně vnímána jako nástroj ekonomického zabezpečení, ale spíše jako prostor, kde jednotlivci mohou být opravdu sami sebou. Vzhledem k tomu, že jednotlivci svou identitu nachází v očích druhých, však dochází k budování jiných forem závislosti. (Singly, 1999, s. 92-93)

Proměna rodiny navíc měla na různé sociální vrstvy různý dopad. Singly poukazuje na příklad problematiky bydlení – zatímco ženy na středních a vyšších postech mohou získat adekvátní bydlení i bez partnera, pro ženy na dělnických pozicích je v tomto ohledu vznik manželství klíčovým aspektem. (Singly, 1999, s. 39)

3.1.2 Osamělé mateřství ve 2. polovině 20. století

V historii se nejčastěji osamělými matkami stávaly ženy, které ovdověly. V posledních desetiletích však došlo k poklesu úmrtnosti a prodloužení průměrné délky života, navíc se zvýšila rozvodovost a později se začal rodit větší počet dětí mimo manželství. Všechny tyto faktory způsobily, že se ze vdov v celé skupině žen samoživitelek stala jen marginální část. (Dudová, 2009, s. 762)

Chaloupková (2007, s. 137) identifikuje tři typy motivací k svobodnému mateřství. Matky dělí na nedobrovolně svobodné, mezi kterými převažují osamělé ženy, dále na liberální svobodné matky, pro které je manželství postradatelnou formalitou, ale žijí

ve stabilním vztahu, a pragmatické svobodné matky, které z praktických důvodů vnímají manželství ve své situaci jako nevýhodné. Nárůst počtu nesezdaných matek Chaloupková připisuje oslabení snahy o legitimizaci narození dítěte prostřednictvím svatby rodičů.

Podle Dudové (2009, s. 762) k nárůstu rozvodů v Československu začalo docházet v 50. letech minulého století – přispěla k němu změna právních podmínek, celkové nastavení společnosti i stále častější ekonomická aktivita žen. Ženy si tak mohly snadněji dovolit osamostatnění od partnera, ukončení nefungujícího manželství se pro ně stalo dostupnější. Kromě příjmů z vlastního zaměstnání ženy dostávaly výživné na děti od bývalého partnera. Dudová (2009, s. 763) uvádí, že podle výzkumů provedených v 70. letech pracovalo 97,6 procent osamělých matek, zatímco vdaných žen se ekonomické aktivitě věnovalo 74,3 procent. Mnoho rozvedených žen sdílelo společnou domácnost se svými rodiči, což zlepšovalo jejich ekonomickou situaci. Osamělé matky také typicky disponovaly vyššími průměrnými příjmy, a to i díky daňovému zvýhodnění. V porovnání s příjmy mužů však ženské příjmy i tak výrazně zaostávaly.

Situaci rozvedených matek v Československu zásadním způsobem ovlivnila změna režimu po roce 1989. V centrálně plánované ekonomice status samoživitelky často v zaměstnání znamenal výhodu, tržní hospodářství zaměřené na maximalizaci zisku však o toto postavení ženy připravilo. Samoživitelky musely častěji bojovat se stereotypy a začaly být považovány za méně kvalitní zaměstnance. Nepomáhala jim ani nepříznivá státní politika, navíc ubývalo volných míst v jeslích a mateřských školkách. Zvyšovala se závislost na pomoci prarodičů, která se v mnoha případech stala pro fungování rodiny nezbytnou. Podle údajů Českého statistického úřadu byly dvě pětiny neúplných rodin ohroženy chudobou. (Dudová, 1994, s. 764-765)

V 80. a 90. letech minulého století se podle Dudové (2009, s. 755) v anglosaském světě na fenomén samoživitelky často pohlíželo jako na zdroj sociálních problémů, takové matky byly považovány za příživnice na fungujícím systému. Objevovala se tendence škrtnání výdajů spojených s těmito ženami a delegování primární zodpovědnosti ze strany státu na otce či prarodiče. Tyto tendence vycházely z teorií pravicových konzervativců. Jak Dudová uvádí (2009, s. 756), na toto pojetí práce se samoživitelkami zareagovaly feministické teorie, podle kterých je preferovaná závislost ženy na muži stejně nežádoucí jako závislost na státu. V obou případech se žena může ocitnout v komplikované situaci,

kdy jí poskytnuté prostředky nestačí na pokrytí potřeb, navíc není pro všechny rodiny možné žít jen z jednoho příjmu. Feministické teorie se tak pokoušely obnažovat problémy, které se netýkají jen osamělých matek, ale i úplných rodin.

Problémem byla také stereotypizace osamělých matek a ignorace diverzity uvnitř této skupiny. Jinými slovy: skupinu samoživitelek netvoří zástup neprovdaných afroamerických mladých žen spoléhajících na sociální dávky, přesto právě takto byly často ve Spojených státech prezentovány. Přitom jsou mezi osamělými matkami ženy nejrozumnějších ras, věku, vzdělání i sociálního statusu. (Dudová, 2009, s. 756)

Osamělí rodiče se musí častěji potýkat s nepravidelným příjmem, ve větší míře než jiní rodiče jsou nuceni spoléhat se na vlastní úspory k zabezpečení každodenních potřeb. Shromažďování úspor je pro ně však vzhledem k absenci druhého příjmu mnohem náročnější. Logicky tak majetky neúplných rodin dosahují jen poloviny hodnoty průměrných majetků rodin úplných. Navíc ve většině zemí mají samoživitelé o 20 procent menší šanci vlastnit nemovitost v porovnání se zbytkem populace. (Sierminska in Nieuwenhuis, Maldonado, 2018, s. 51-52)

V dnešní době je zcela běžné, že se i ženy se věnují vlastní ekonomické aktivitě, proto by se dalo očekávat, že ekonomické problémy neúplných rodin budou postupně mizet. V praxi se však matky samoživitelky stále nacházejí ve specifické situaci. Příjmy žen obecně ve společnosti nedosahují výše příjmu mužů, chod domácnosti je pro ně finančně náročnější, protože se o náklady nemají s kým podělit, a celkově jsou na finanční zabezpečení rodiny samy. Proto děti samoživitelek častěji čelí riziku chudoby, přičemž v České republice je rozdíl těchto rizik úplných a neúplných rodin v porovnání s ostatními zeměmi výrazné. (Dudová, 2009, s. 757)

3.2 Mužská role v rodině

Rodinná dynamika prošla v posledních stoletích zásadní proměnou, změny se dotkly i tradičního pojetí ženských a mužských rolí. Představa muže jako živitele rodiny a ženy pečující o děti a domácnost sice z naší společnosti nezmizela, stále více se ale stírají rozdíly mezi partnerskými rolemi. Příjem do domácnosti přináší i ženy, muži se naopak častěji podílejí na výchově dětí i péči o domácnost.

Muž podle Vodákové (2003, s. 107-108) ztratil dominantní pozici v zásadních rozhodnutích týkajících se rodiny, muži a ženy rozhodují často společně. Rozhodování o běžných provozních záležitostech domácnosti bývá parketou žen, pokud jde o významnější záležitosti, podílejí se na nich zpravidla oba partneři. Vodáková však upozorňuje, že v posledních několika desítkách let naopak roste účast otců na výchově dětí. Ta už není výhradní povinností žen, jako tomu bylo v minulosti, vžité přesvědčení, že muži postrádají potřebné dovednosti k péči o své potomky, bylo vědecky vyvráceno. Instinktivní schopnost postarat se i o velmi malé dítě prokazatelně není výsadou matek, podobnou výbavou přirozeně disponují i muži. Matějček (1989, s. 65-66) uvádí, že podle výzkumů muži reagují na dětský úsměv i pláč stejně jako ženy, mají přirozeně stejnou schopnost dítě utěšit i zabavit. Žena však mívá díky těhotenství, porodu a kojení v intimitě vůči dítěti náskok, proto pozice mužů bývá o něco složitější. Zároveň to není přirozenou součástí naší kulturní tradice, proto otec i v této době stále dostává méně příležitostí, aby se osvědčil.

Oba rodiče však hrají v životě dítěte důležitou roli. Dívky i chlapci potřebují mužské vzory, otec se pro ně stává zástupcem mužské části populace (Matějček, 1994, s. 51). Podle Vodákové (2003, s. 108) můžeme v české společnosti rozlišovat tři typy rodinného uspořádání v péči o dítě. První model označuje jako tradiční – podle Vodákové v české společnosti v době vzniku publikace nejrozšířenější. Jedná se o model, kdy péče o děti leží plnou vahou na bedrech žen, které jim poskytují každodenní péči, mají zodpovědnost za výchovu, pomáhají s úkoly, zajišťují volnočasové aktivity. Ve smíšeném modelu se pak už muž na péči o děti částečně podílí, nejčastěji zajišťuje náplň jejich volného času. Poslední je partnerský model, se kterým se však v českém prostředí setkáváme minimálně. Oba partneři se dítěti věnují stejnou měrou, doplňují se, snaží se, aby jejich podíl na výchově byl rovnocenný.

Přesto, že se muži v domácnosti zapojují stále více, v průměru tráví domácími pracemi podstatně méně času než ženy. Jsou považováni spíše za pomocníky, objem i rozsah jejich zapojení se výrazně liší. V porovnání s ostatními Evropany však čeští muži častěji zajišťují nákupy. Více se v domácnosti angažují muži mladšího věku, žijící ve městě a vzdělanější. (Vodáková, 2003, s. 106-107)

Muži, kteří se aktivněji podílejí na domácích pracích, obecně vykazují větší spokojenost s rodinným životem (Forste, Fox, 2012, s. 625). V očích společnosti je však role muže stále spojena primárně s jeho profesním životem. Zatímco mateřství může být pro ženy překážkou naplnění profesní role, společenské vnímání otcovství naopak muže k výkonu povolání nutí – otcovství tedy podle přijímaných norem není s kariérou v rozporu, naopak jí dává další smysl (Beck, 2004, s. 185).

3.3 Ženská role v rodině

Na matce je dítě v raném věku závislé, hledá v ní naplnění potřeby jistoty a bezpečí. Oba pojí touha po vzájemném tělesném kontaktu. Citlivá matka umí chápat pocity dítěte a každodenní komunikací tato schopnost roste. Mateřské chování však podle Vágnerové (1999, s. 60-61) není výsadou biologické matky, podobné pouto si mohou osvojit i jiné ženy či muži. Jak upozorňuje Matějček (1989, s. 58), vztah dítěte k matce totiž podle některých poznatků není založený na tom, že ho matka krmí a zajišťuje tělesný komfort. Klíčová je skutečnost, že dítě ochraňuje před neznámým a poskytuje mu pocit bezpečí. Tím je uspokojena jeho potřeba jistoty. Tato role tedy nemusí připadat výhradně matce, ale může ji převzít prakticky kdokoliv.

Striktně stereotypní model otce živitele rodiny a matky v domácnosti pečující o děti se v české společnosti mimo vyhrazené období mateřské a rodičovské dovolené vyskytuje jen zřídka. Ačkoliv jsou podle výzkumů ženy orientovány na péči o domácnost stále více než muži, obvykle se i ony samy věnují vlastní kariéře. Finanční zabezpečení rodiny tedy není výhradně mužskou parketou, hlavní tíha organizace domácnosti však stále velmi často spočívá na bedrech ženy. Zároveň ženy mají větší tendenci vnímat samy sebe ve vztahu k dětem jako „důležitějšího“ rodiče. (Vodáková, 2003, s. 105-109)

Podle sociálně-historické studie Arthura E. Imhofa společně s rostoucí průměrnou délkou života došlo k tzv. demografickému osvobození žen. Zatímco dříve bývala reprodukční fáze častěji roztažena na celé období, kdy bylo plození dětí fyziologicky možné, nyní se z mateřství stala jen jedna z fází, po které následují průměrně ještě tři desítky let života. Mateřská role v rodině je tedy jen přechodnou náplní života ženy. (Beck, 2004, s. 182)

Podle Becka (2004, s. 182) mají ženy v průběhu života tendenci oscilovat mezi rozdílnými póly emancipace a návratu k tradičním rolím. Často také musí čelit předsudkům z obou stran hodnotového spektra. Očekává se, že budou úspěšně balancovat rodinný a profesní život. Zaměstnanost ženám podle Maříkové (2000, s. 98) přinesla vlastní identitu, zároveň ale většina žen podle výzkumů stále považuje rodinné zájmy za své osobní a často se tedy podřizuje potřebám dětí a partnera.

3.4 Partnerství a život bez partnera

Partnerství je nejzásadnější formou intimního vztahu. Člověk se vzdává části vlastní identity, zároveň přijímá identitu párovou. V mladé dospělosti je partnerství důležité pro osobní rozvoj jedince, protože poskytuje možnost lépe pochopit sám sebe a realizovat vlastní potenciál. Partneři se navzájem stimulují a vzhledem k existenci hranic také limitují. Partnerské vztahy mívají prvky symetrie i komplementarity. (Vágnerová, 2007, s. 65)

Každý partnerský vztah prochází různými fázemi. Typicky začíná obdobím zamilovanosti a romantické lásky, jejíž součástí může být vzájemná idealizace. Zároveň se často partneři pod vlivem vztahu dočasně mění. Lidé se otevírají blízkosti a důvěrnosti v psychické i sexuální oblasti. Po uplynutí určitého času nastává fáze realistického vztahu, kdy po počátečním splynutí přichází období větší autonomie partnerů. Vztahy, které dospějí do zralejšího stádia, vykazují míru tolerance, respektu k odlišnostem a nedokonalosti. Jejich součástí je poskytnutí částečné osobní svobody. V této fázi nastávají vhodné podmínky pro budování vztahu založeného na otevřené komunikaci, sdílených hodnotách a společných cílech. Partneři se navzájem hodnotí realisticky a racionálně, nejen emotivně, a akceptují silné i slabé stránky druhého člověka. (Vágnerová, 2007, s. 70-74)

Partnerství, které je zralé a realistické, má potenciál uspokojovat základní psychické potřeby jedinců – potřebu orientace, učení a nových zkušeností, potřebu citové jistoty, seberealizace, autonomie i otevřené společné budoucnosti (Vágnerová, 2007, s. 75-76). Partnerský vztah vytváří prostor vzájemné podpory, tvorby sdílené identity a cílů a společného budování domova, zároveň ale vyplouvají na povrch rozdílné životní

zkušenosti a vztahové vzorce (Poněšický, 2012, s. 107-108). Dlouhodobý vztah podle Poněšického (2012, s. 126-128) partnerům poskytuje pocit bezpečí, možnost spolehnout se na druhého člověka. Zároveň díky této jistotě otevírá dveře pro osobní růst a svobodný rozvoj jednotlivců.

Podle Hamplové (2006, s. 52) manželství v mnoha ohledech zvyšuje kvalitu života obou partnerů. Pozitivní vliv připisuje nejen uspokojivější finanční situaci či lepšímu zdravotnímu stavu partnerů, ale zmiňuje také méně pragmatické faktory jako možnost vzájemné podpory, pomoci či společnosti. Spokojenost nesezdaných párů se podle jejich poznatků liší v závislosti na evropské zemi, ve které žijí. V České republice podle Hamplové (2006, s. 49) život v nesezdaném uspořádání v porovnání s životem bez partnera nepřináší žádné výhody.

Podle mnoha autorů se mužské a ženské představy o partnerství často liší. Muži kladou větší důraz na fyzickou atraktivitu a sebereprezentaci partnerky, mívají tendenci být dominantnější a iniciativnější. Častěji se stává, že nedokáží odhadnout partnerčiny vlastnosti, které by mohly být klíčové při vytváření dlouhodobějšího svazku. Stává se, že vykazují nižší citlivost k partnerským problémům. Ženy si naopak více cení právě citlivosti, vnímavosti a schopnosti jasně vyjádření citů. Vztah mohou intenzivněji emočně prožívat, zároveň jsou ale přizpůsobivější a vnímají silnější potřebu partnerství udržet. (Vágnerová, 2007, s. 81-82)

Život bez trvalého partnera je současnou společností akceptován více, než tomu bylo v minulosti, přesto se však takoví jedinci mohou setkávat s určitou mírou stigmatizace. Jejich životní styl může u ostatních vyvolávat projevy soucitu, opovržení i odsouzení. Subjektivní spokojenost se situací často závisí na tom, zda se jedná o svobodné rozhodnutí jedince, nebo byl k životu bez partnera dotlačen okolnostmi. (Vágnerová, 2007, s. 105)

Z evolučního hlediska přechod z domluvených sňatků na sňatky s vlastního rozhodnutí proběhl v naší kultuře teprve nedávno, mnoho lidí tedy postrádá schopnost zaujmout a udržet si partnera, a proto zůstávají sami. Zároveň některým v navazování vztahů brání životní okolnosti (např. péče o malé děti z rozpadlého manželství, těžká nemoc nebo negativní předchozí zkušenosti). Tento životní styl může také v některých případech představovat promyšlenou strategii dočasného charakteru – jedinec pracuje sám na sobě,

sbírá nové zkušenosti a snaží se tak zvýšit pravděpodobnost, že v budoucnosti najde kvalitního partnera. (Apostolou, Esposito, O, 2020)

Svou roli hraje také silný důraz na individualismus, který do popředí klade osobní svobodu, uspokojení potřeb jedince a ničím neomezovaný rozvoj jeho osobnosti. Mezi výhody života bez partnera patří nezávislost a soukromí, možnost veškerou energii usilovat o naplnění vlastního cíle, prostor svobodně dozrát a ujasnit si vlastní priority. Tento životní styl ale přirozeně obnáší i určitá rizika. Patří mezi ně například egocentrizace, která může vést k zafixování chování, které není slučitelné s jakýmkoliv soužitím či spoluprací. Jedinec si rovněž může na svou nezávislost natolik zvyknout, že se v budoucnu nedokáže přizpůsobit potenciálnímu partnerovi. Hrozí také sociální izolace, a to i z generačního pohledu, když většina vrstevníků jedince žije v partnerském vztahu či pečuje o rodinu. (Vágnerová, 2007, s. 107)

3.5 Specifika a úskalí neúplné rodiny

Už samotný pojem „neúplná rodina“ v sobě nese negativní konotace a předjímá určitý hendikep v možnostech výchovy dítěte. Oba rodiče mají ve vztahu k dítěti důležitou a nezastupitelnou roli, jejich přítomnost je podstatným faktorem přispívajícím ke zdravému vývoji. Děti z neúplných rodin prokazatelně čelí většímu množství výzev a jejich pozice je v mnoha ohledech komplikovanější. Mohou mít výraznější potíže s dosahováním požadovaných školních výsledků, často mají problémy s chováním, vztahy vůči vrstevníkům i k sobě sama. (Kodyšová, 2015)

Samotná skutečnost, že dítě nežije s oběma rodiči, je však jen jedním z mnoha faktorů, výrazný vliv mají další okolnosti, které jsou se situací neúplné rodiny spojené. Zásadní roli hrají ekonomické podmínky – pokud rodič musí vynakládat velké úsilí k zabezpečení základních materiálních potřeb, často mu nezbyvá tolik času a energie na výchovu dítěte. Navíc takový rodič může trpět chronickým přetížením, vyčerpáním nebo dokonce depresí. Pokud rodič nemá možnost spolupráce s partnerem, může mu výrazně pomoci podpůrná síť tvořená nejbližším okolím. (Kodyšová, 2015)

Velké množství studií se zabývá dopady osamělého rodičovství na děti, jejich výchovu, školní úspěchy či sklon k delikvenci, podle některých interpretací jejich závěry však ani

zdaleka nepodávají jednoznačnou odpověď. Děti z neúplných rodin sice vykazují v mnoha ohledech horší výsledky, pokud by se však vzala v úvahu např. sociální vrstva a příjem rodiny, rozdíly mezi těmito dětmi a dětmi žijícími s oběma rodiči mizí. (Dudová, 2009, s. 757)

Vágnerová (2007, s. 162) upozorňuje, že rodič neúplné rodiny musí být mnohem univerzálnější a zahrnovat mateřský i otcovský přístup. Takový rodič může vlivem okolností přicházet o typické mužské i ženské rysy, hrozí u něj větší lhostejnost a celková únava. Potřeby dítěte se ale podle Matějčka (1994, s. 51-52) věkem vyvíjejí, v průběhu let se jeho vztah k rodičům proměňuje, s každým sdílí něco jiného. Ve druhém a třetím roce života je přítomnost obou rodičů důležitá, protože trojstranný vztah napomáhá ke snadnějšímu a rychlejšímu uvědomění vlastní identity. V období kolem třetího roku života se matka stává útočištěm, kde dítě nachází bezpečí a intimitu, otec je naopak často spíše zdrojem zábavné interakce. Ve věku od devíti do dvanácti let pak dítě začíná už samo přijímat ženskou nebo mužskou roli, zároveň si tvoří své vlastní postoje k rodičovství.

Většina neúplných rodin v českém prostředí je vedena matkou a muž v rodině chybí jak ženě, tak dětem. Chlapci postrádají mužský vzor i vzor spolupráce mezi partnery. Dívky vyrůstající bez otce mají v dospělosti větší sklon zastávat extrémnější postoje vůči mužům, ať už je nekriticky obdivují, nebo naopak rezolutně odmítají. (Matoušek, 1993, 103)

Aby se dítě zdravě vyvíjelo, měly by být podle Matějčka (1989, s. 61-62) uspokojeny jeho potřeby ve čtyřech oblastech. Upozorňuje, že zatímco v úplných rodinách bývá jejich naplnění přirozenější, v neúplných často vyžadují více úsilí. První potřebou je potřeba vývojových podnětů. Pro osamělého rodiče může být její uspokojování náročnější, často bývá více vyčerpán a nemá možnost dělby povinností s někým dalším. Proto mu nemusí zbývat dostatek času a energie, aby se mohl dítěti věnovat tak intenzivně, jak by bylo třeba. Druhá potřeba se týká sociálního učení. Vzhledem k vyčerpání samotného rodiče se může stát, že dítě bude trávit větší množství času v kolektivních zařízeních. Rodič se tak ocitá v komplikované pozici, kdy chce svou nepřítomnost dítěti vynahradit, ale zároveň musí výchovu sladit s výchovou poskytovanou v zařízení. Další potřebou je potřeba citová – v této oblasti osamělý rodič není v nevýhodě, může si s dítětem vytvořit stejně

blízký vztah jako rodič z úplné rodiny. Čtvrtá potřeba se týká společenského zapojení dítěte, situace se však mění věkem dítěte a existují i specifika spojená s jeho pohlavím a pohlavím rodiče. Jiné problémy řeší otec dospívající dívky, jiné matka osmiletého chlapečka. Oběma pohlavím může v různých obdobích chybět druhý rodič v různých aspektech života. Tato skutečnost pak často formuje jejich vztah ke druhému pohlaví.

Podle Vágnerové (2007, s. 163-164) je život osamělého rodiče komplikovaný hned v několika oblastech. Pocit vlastní povinnosti a zodpovědnosti může být velmi emočně náročný, může docházet k frustraci a vzhledem k celkovému přetížení i k opomíjení osobních potřeb. K nespokojenosti může přispívat i sociální stigmatizace takového rodiče. Domácnosti neúplných rodin jsou navíc nejčastěji závislé na jediném příjmu, proto jejich finanční situace často není uspokojivá. Vzhledem k absenci partnera roste důležitost podpůrné sítě, ne každý však oporu v blízkém okolí nalézá. Vzhledem k chybějícímu vztahu s partnerem rodič bývá více soustředěn na vztah s dětmi, může k nim být až příliš fixovaný. Zároveň pro děti ale nemusí představovat dostatečnou autoritu. Sám rodič může vzhledem ke své situaci trpět pocitem osamělosti a sociální izolace.

Osamělý rodič může mít tendenci dítě stavět do různých rolí. Rodič může ze strany dítěte očekávat porozumění a podporu, kterou by mu za jiných okolností poskytoval partner. Dítě se pak dostává do pozice, která neodpovídá jeho věku, zkušenostem ani schopnostem. Může se ale také stát, že rodič bude naopak dítě uměle udržovat v závislém a podřízeném postavení, neúměrně jej ochraňovat a bránit jeho dospívání. Takový rodič se vzhledem k absenci partnera pravděpodobně příliš upnul k citovému vztahu s dítětem a obává se ztráty, která by v jeho očích nastala osamostatněním dítěte. Dítě se v některých případech také může stát zbraní či prostředkem k ovládnutí bývalého partnera – to se však obvykle netýká dítěte v pěstounské péči. (Vágnerová, 2007, s. 166)

3.6 Neúplná rodina a zájemci o pěstounství

Fenomén neúplných rodin se promítl i do pěstounské péče, ať už se jedná o rodiče, kteří už vlastní děti mají, nebo o osoby, které s biologickým rodičovstvím zkušenost nemají.

Český právní systém na tyto zájemce o pěstounství neklade žádné speciální nároky, platí pro ně stejná pravidla, práva i povinnosti jako pro pěstouny žijící v partnerském vztahu.

I přes legislativní rovnost se však pěstouni bez partnera nacházejí ve specifické situaci – jejich ekonomická stabilita závisí jen na jednom platu a nemají se ani s kým podělit o zodpovědnost o dítě. Proto je důležité, aby takoví zájemci důkladně zvážili svou situaci, a to jak po finanční stránce, tak s ohledem na dostupnost podpůrné sítě.

Při posuzování způsobilosti žadatelů pro náhradní péči se běžně mimo jiné bere zřetel na stabilitu partnerského vztahu. Vyhodnocují se rizikové aspekty, mezi které může patřit skutečnost, že zájemce v minulosti žádný vztah neměl, jeho poslední vztah byl problematický nebo prohlašuje, že o žádný vztah už nestojí. (MPSV, 2009, s. 3)

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí by samožadatelé o přechodnou pěstounskou péči měli svou situaci přijímat a být s ní smíření, neměli by v danou chvíli partnerský vztah hledat. Očekává se, že pěstouni budou mít ve svém okolí dostatečnou podpůrnou síť. (MPSV, 2013, s. 2)

Moková (2020, s. 49-50) píše, že mezi dotazovanými sociálními pracovníky neexistuje jednotný pohled na potenciální přechodné pěstouny z řad samožadatelů. Podle některých sociálních pracovníků by měl takový zájemce mít rodičovskou zkušenost, protože se nemá na koho obrátit s prosbou o radu. Za důležitý aspekt považují také existenci sociální sítě (rodina, přátelé), která pěstounovi v případě potřeby poskytne podporu. Pokud samožadatel např. nevlastní řidičský průkaz, měl by doložit, že se ve svém okolí může obrátit na někoho, kdo dítě odveze k lékaři či na návštěvu k biologické rodině. Druhý názor samožadatele jako vhodné kandidáty pro přechodné pěstounství vzhledem k absenci přítomnosti partnera zcela vylučuje.

Podle americké neziskové organizace KVC Health Systems (*KVC Health Systems: Can I Be a Single Foster Parent?*, 2020) by si zájemci o pěstounství bez partnera měli položit tři základní otázky:

1. Umožňuje můj životní styl přivedení nového dítěte do domácnosti?
2. Je můj profesní život slučitelný s rolí pěstouna?
3. Mám kolem sebe podpůrnou síť příbuzných a přátel, na které se mohu spolehnout?

Kvalitní podpůrná síť je pro pěstouna bez partnera klíčová i podle české iniciativy Díky pěstounství (*Díky pěstounství: Otázky a odpovědi*, nedatováno). Potřebné zázemí totiž nezajišťuje pouze partner, ale také další příbuzní, přátelé, známí či sousedé. Ti všichni mohou být pěstounovi tolik důležitou oporou.

Podle další americké neziskové organizace Pathway Family Service (*Pathway Family Service: Are You Able to Foster Children as a Single Parent?*, 2018) může být v některých situacích absence partnera dokonce výhodou. Jedná se především o případy, kdy dítěti v minulosti některý z rodičů ublížil, čímž došlo ke ztrátě důvěry k jednomu pohlaví. Domácnost dospělého opačného pohlaví se tedy pro dítě může stát vítanou alternativou a místem, kde se bude cítit v bezpečí. Britská organizace Active Care Solution (*Active Care Solution: Can you be a foster parent if you're single?*, nedatováno) navíc uvádí, že podobné uspořádání může být vyhovující také pro děti, které potřebují pozornost „jeden na jednoho“. Takové podmínky však dlouhodobě může poskytnout jen pěstoun, který nemá žádné další vlastní děti.

4. METODOLOGIE VÝZKUMU

Po vymezení teoretického kontextu ve druhé polovině práce provádím kvalitativní výzkum, který obecně rovině slouží k porozumění sociálního problému. Tento typ výzkumu umožňuje na fenomén nahlížet v autentickém prostředí, a tak napomáhá utvářet komplexní obraz. (Reichel, 2009, s. 40)

Kvalitativní výzkum se skládá z nenumerického šetření a následné interpretace reality, jeho cílem je vytváření nového porozumění. Oproti kvantitativnímu výzkumu dochází k silné redukci počtu zkoumaných jedinců, výzkumník však má možnost o nich shromáždit velké množství informací. Vzhledem k malému vzorku je však obvykle problematické výsledky generalizovat na celou populaci. (Disman, 2011, s. 285-286)

Výhodou je, že kvalitativní paradigma participantům poskytuje prostor k vyjádření a rozvinutí odpovědí bez předem daných omezení, proto může mít tento typ výzkumu vysokou validitu. Výzkumník využívá induktivní logiku – celý proces tedy začíná pozorováním a sběrem dat, na základě kterých je následně v některých případech možné formulovat hypotézu nebo novou teorii. (Disman, 2011, s. 267)

Kvalitativní výzkum vyžaduje vytvoření plánu, podle kterého výzkumník postupuje. Podle Hendla (2005, s. 145) je třeba nejprve definovat účel práce a vytyčit, čeho a proč chceme dosáhnout. Pak do konceptuálního rámce zasadíme již existující poznatky, o které se při výzkumu opíráme. Následně formulujeme výzkumnou otázku, již potřebujeme zodpovědět, abychom dosáhli cíle, a na jejím základě zvolíme vhodnou techniku shromažďování a následného zpracování dat. Určíme strategii výběru participantů a zajistíme aspekty, které by mohly mít negativní dopad na kvalitu studie. Níže budu podle uvedeného plánu postupovat.

4.1.1 Účel výzkumu

Stejně jako se biologické neúplné rodiny často potýkají s jinými problémy než rodiny s oběma rodiči, tak i pěstouni vychovávající dítě bez partnera se nachází ve specifické situaci, která je odlišuje od ostatních pěstounů. Přestože se nejedná o ojedinělý fenomén, téma pěstounství bez partnera není v české ani zahraniční literatuře dostatečně pokryto.

Cílem výzkumu je zjistit, v čem je specifická situace pěstounů, kteří o svěřené dítě pečují bez partnera. Jaké jsou jejich motivy k pěstounské péči, s jakými se potýkají problémy, jak je řeší a u koho hledají a nacházejí podporu. Výzkum je vzhledem k omezenému rozsahu zaměřen výhradně na prožívání samotných pěstounů, nebude tedy zahrnovat zkušenosti dalších aktérů.

4.1.2 Konceptuální rámec

Konceptuální rámec výzkumu jsem formulovala v první části této práce. Opírá se o dostupné poznatky a teorie uváděné v odborné literatuře. Vzhledem k tématu výzkumu jsem považovala za nutné v první řadě popsat historii i současnou podobu pěstounské péče v tuzemsku se zaměřením na legislativu, která pěstounství v České republice reguluje. Výzkum je zaměřený na specifickou situaci pěstounů bez partnera, proto jsem rovněž uznala za vhodné obecně popsat jejich práva a povinnosti a zaměřit se i na nejčastěji uváděné motivy k zahájení pěstounské péče.

Dále jsem se v konceptuální části věnovala rodině jako takové, konkrétně fenoménu neúplných rodin a osamělého mateřství. Vzhledem k povaze pěstounství bez partnera jsem považovala za důležité stručně popsat mužskou a ženskou roli v rodině a jednu kapitolu věnovat také specifickým a úskalím neúplných rodin. Jednu podkapitolu jsem věnovala také partnerství a životu bez partnera. Na závěr jsem se pokusila shrnout současný přístup k neúplným pěstounským rodinám – absence dostupných materiálů na toto téma mi však neumožnila nahlédnout hlouběji pod povrch.

4.1.3 Výzkumná otázka

Výzkumnou otázku pokládám následovně: **V čem je situace pěstounství bez partnera specifická?**

Dílčí otázky: Jaké jsou motivy těchto pěstounů? S jakými problémy se vzhledem k absenci partnera potýkají? U koho nacházejí podporu?

4.1.4 Metody

Pro získání potřebných dat k formulaci odpovědí na stanovené výzkumné otázky jsem provedla sérii polostrukturovaných rozhovorů s pěstouny, kteří bez partnera pečují o svěřené děti.

Polostrukturovaný rozhovor jsem zvolila toho důvodu, že umožňuje navázat přirozený kontakt s participantem, což napomáhá k získání potřebných informací. Při polostrukturovaném rozhovoru si tazatel předem připraví témata a otázky, jejich pořadí však může dle svého uvážení přizpůsobovat aktuální situaci. Je také možné v průběhu interview pokládané otázky mírně upravovat či pokládat doplňující dotazy. (Reichel, 2009, 111-112)

Při tvorbě otázek jsem se řídila pravidly, které zmiňuje Reichel (2009, s. 100-101). Snažila jsem se, aby otázky byly participantům dobře srozumitelné a zbytečně neobsahovaly cizí či odborné termíny. Slova jsem vybírala s vědomím, že existuje rozdíl mezi konotací a denotací pojmu. Dotazy jsem formulovala stručně a pokud možno jednoznačně, ne však sugestivně. Při samotných rozhovorech jsem se k participantům snažila přistupovat empaticky a taktně.

Základní seznam pokládaných otázek vypadal následovně:

1. Uveďte prosím základní informace – jak dlouho jste pěstounkou a kolik dětí máte v péči?
2. Co vás k pěstounství přivedlo? Jak jste se stala pěstounkou?
(Případně: Jak do rodiny přibyly další děti?)
3. Proč jste se rozhodla stát se pěstounkou?
(Případně: Proč jste se pak rozhodla přijmout další děti?)
4. Co vám osobně pěstounství přináší?

5. Co vás žene dál? Kde berete sílu v pěstounství vytrvat?
6. Jak na rozhodnutí stát se pěstounkou reagovalo vaše blízké okolí (rodina, přátelé)?
7. Na koho se obracíte, pokud potřebujete podporu – ať už praktickou, nebo psychickou?
8. Napadá vás něco (např. neexistující služba, forma podpory), co by vám mohlo pěstounství ulehčit?
9. V čem konkrétně vnímáte, že se vaše situace liší od pěstounů, kteří pečují o děti ve dvou?
10. Setkala jste se se situacemi, ve kterých jste absenci partnera vnímala jako hendikep?
11. Jak hodnotíte svou finanční situaci?

U kvalitativního výzkumu podle Reichela (2009, s. 164-165) není vyhodnocování dat tak jednoznačné jako v případě kvantitativního paradigmatu, jejich zpracování je vzhledem k charakteru údajů méně standardizované a parametrizované. Při zpracování dat využívám postup kódování. Při něm se množiny a soubory rozčleňují na dílčí celky, následně se pojmenovávají, třídí, klasifikují či kategorizují. Důležitým prvkem analýzy je také transkripce údajů do podoby, která umožňuje jejich následné zpracování. Pro utřídění údajů tedy níže využívám postup vytváření kategorií, které jsou snadno definovatelné a interpretovatelné. Poté přistupuji k výkladu výsledků, interpretaci dat.

4.1.5 Strategie výběru participantů

Při výběru participantů polostrukturovaných rozhovorů využívám strategii replikace. Každý případ se tak stává novým experimentem, který může být následně využit pro vyvrácení či potvrzení poznatků, přičemž studuji pouze omezený počet případů. (Hendl, 2005, s. 153)

Podle Hendla (2005, s. 153) při výběru musíme vědět, proč participanta volíme a jaké jsou implikace tohoto rozhodnutí pro výběr dalších osob. Kritérium bylo v tomto případě jednoduché – o rozhovor jsem žádala participanty, kteří se v dané době bez partnera starali minimálně o jedno dítě v pěstounské péči. Mým záměrem bylo shromáždit různé druhy autentických výpovědí, proto jsem výběr dál žádným dalším způsobem

neomezovala a nspecifikovala. Ačkoliv jsem výzkum záměrně neomezovala na ženské participantky, nepodařilo se mi získat kontakt na žádného vhodného pěstouna mužského pohlaví. Proto ve výzkumu figurují pouze ženy.

5. ROZHOVORY A JEJICH INTERPRETACE

5.1 Výzkumný soubor

Základním kritériem pro výzkum bylo najít pěstouny, kteří nežijí v trvalém partnerském vztahu a starají se o svěřené dítě, a to bez ohledu na to, zda takové uspořádání platilo i v momentu zahájení pěstounské péče. Využila jsem tedy metodu záměrného výběru, která umožňuje cíleně vyhledávat participanty podle předem určených vlastností (Miovský, 2006, s. 135).

Výzkumný soubor tvoří pětice pěstounek, které mají zkušenost s péčí o svěřené dítě bez partnera. Ve zprostředkování kontaktu s participanty mi pomohli pracovníci organizací, které se zabývají doprovázením pěstounů.

5.2 Průběh rozhovorů a etika sběru dat

Při provádění rozhovorů jsem se řídila základními etickými pravidly, jež zmiňuje např. Hendl (2005, s. 155). Všechny participantky s účastí ve výzkumu i nahráváním rozhovoru souhlasily a byly informovány o jeho průběhu i následném využití a publikaci dat. Souhlas mohli kdykoliv vzít zpět. Citlivé otázky jsem se snažila pokládat empaticky a poskytovat participantkám dostatečný prostor, aby mohly svobodně vyjádřit své pocity a zkušenosti.

Pěstounkám jsem v práci přiřadila fiktivní křestní jména, aby byla zachována jejich anonymita. Stejně tak jsem se snažila vyvarovat uvádění jakýchkoliv dalších jmen a nadbytečných informací, které by mohly pomoci pěstouny identifikovat.

Participantky v průběhu rozhovoru dostaly prostor, aby se ke každé otázce vyjádřily v takovém rozsahu, jaký sami uznaly za vhodný. V případě, že pro mé účely nebyla

odpověď dostačující nebo mě naopak zaujalo něco navíc, v souladu s pravidly polostrukturovaného rozhovoru jsem položila doplňující otázku. Posloupnost předem připravených otázek se v každém rozhovoru mírně lišila.

Všechny rozhovory jsem si se souhlasem participantek nahrávala a získané záznamy využila k transkriptu a dalšímu zpracování.

5.3 Metoda zpracování dat

Ve výzkumné části práce využívám některé z postupů metody zakotvené teorie, která je postavená na přístupu, kdy se shromažďování dat, analýza i teorie navzájem doplňují. (Miovský, 2006, s. 226)

Nejprve bylo třeba ze získaných nahrávek pořídit transkripty, se kterými bylo možno dále pracovat. Následně přišlo na řadu tzv. kódování. V textu jsem vyhledávala významové jednotky, přiřazovala k nim vhodné kódy a ty následně podle jejich vlastností třídila do jednotlivých kategorií.

5.4 Interpretace rozhovorů

Pěstounkám, které mi poskytly rozhovor, jsem přiřadila fiktivní křestní jména, proto o nich nadále budu psát jako o Markétě, Věře, Kateřině, Aleně a Marii.

Markéta pracuje v mateřské škole. Je rozvedená a má tři dospělé děti. Do pěstounské péče před dvěma a půl lety přijala žaka mateřské školy, jemuž hrozilo umístění do dětského domova. Rozvedená je i Věra, která má dvě dospělé děti. Již téměř devět let je pěstounkou svého vlastního vnuka. Chlapec byl umístěn do dětského centra, rodiče o něj nejevili zájem, odjeli do zahraničí. Po půl roce se dostal do péče babičky. Kateřina je svobodná, první dvě děti přijala před osmnácti lety, v náhradní péči měla postupně čtyři dívky. O všechny najednou pečovala sedm let. Participantka Alena je rovněž svobodná, pěstounství se věnuje devět let. V pěstounské péči má dvě děti, dalším dvěma dětem je poručníkem. Marie je pěstounkou více než pět let, pečuje o svá vlastní vnoučata, chlapce a dívku. Marie má čtyři dospělé děti, které také vychovávala sama. OSPOD ji oslovil poté, co se biologická matka dětí, pěstounčina dcera, pokusila o sebevraždu.

Poté, co jsem data získaná prostřednictvím rozhovorů podrobila otevřenému kódování, jsem použité kódy rozřadila do kategorií. Identifikovala jsem tři hlavní kategorie: *motivy k pěstounství, problematické aspekty pěstounství bez partnera, podpůrná síť pěstounů*.

5.4.1 První kategorie: Motivy k pěstounství

První kategorie shrnuje motivy participantek k zahájení pěstounské péče a jejímu trvání. Zachycené kódy, které jsem zařadila do této kategorie: *faktory zvyšující motivaci k pěstounství, faktory snižující motivaci k pěstounství, předcházející vztah k dítěti, faktory udržující motivaci k pěstounství*.

Žádná z žen pěstounství před setkáním s dítětem neplánovala – všechny reagovaly na aktuální potřebu konkrétního dítěte, ať biologicky příbuzného, nebo cizího. Prvotním impulzem k rozhodnutí stát se pěstounem tedy ve všech případech byl jejich již existující vztah k danému dítěti. Právě tímto způsobem popisuje devět let staré události Alena. „*Šlo o konkrétní dítě, které se ocitlo bez péče rodičů. Stála jsem před rozhodnutím, zda dítě odvezu do dětského domova, nebo požádám o jeho svěření do péče,*“ říká. Velmi podobně situaci vnímala i Markéta. „*Vlastně to byla tak trochu náhoda. Pracovala jsem ve školce, kam nastoupil chlapec, který byl v přechodné pěstounské péči.*“ Všichni počítali s tím, že se vrátí zpět do rodiny, události se však vyvinuly jinak a chlapec měl nastoupit do dětského domova. Proto se Markéta začala zajímat, jak mu prakticky pomoci.

Shodou náhod k pěstounství přišla i Kateřina. „*Potkaly jsme se na ulici, bylo to zjevně sociálně slabé dítě.*“ Po krátkém rozhovoru se jí dívka zeptala, jestli někdy může přijít na návštěvu, a hned druhý den stála u dveří. „*Začala ke mně chodit a se souhlasem svého otce s sebou začala vodit i starší sestru. Starala jsem se o ně intenzivně už asi rok předtím, než přešly ke mně do péče,*“ říká Kateřina. V průběhu let do rodiny z vlastní iniciativy přijala ještě další dvě dívky.

Specifickou skupinu pěstounů tvoří pečující prarodiče, v tomto případě pěstounky Věra a Marie. I jejich motivy byly podobné, ačkoliv je k dětem přirozeně vázal hlubší vztah. Věra má svého vnuka v péči už téměř devět let, blízký vztah k němu ale má už od jeho narození. „*Docházela jsem za nimi (za dcerou a vnukem, pozn. autorky), takže jsem se o něj prakticky starala, jsem s ním od narození ve styku,*“ uvádí Věra. S dítětem tak Věra byla v intenzivním kontaktu až do chvíle, kdy se dcera nečekaně odstěhovala. Zhruba

po měsíci se Věra doslechla, že matka chlapce odložila do dětského centra, odjela do zahraničí a dál se o něj nezajímala. Po dalším půl roce byl svěřen do péče babičky.

Marie dostala svá dvě vnoučata do péče poté, co se její dcera, matka dětí, odstěhovala do jiného města a později se pokusila o sebevraždu. I ona vysvětluje, že velmi blízký vztah k vnoučatům měla ještě před jejich svěřením do péče. *„Než se dcera odstěhovala, byla jsem s dětmi v každodenním styku, opravdu od rána do večera. Starala jsem se o ně já – věděla jsem, že ona není schopná se starat,“* říká Marie.

Při zvažování, zda požádají o svěřením dětí do péče, všechny pěstounky zmiňují jako hlavní impulz touhu podat pomocnou ruku. *„Přemýšlela jsem, jak mu pomoci,“* popisuje Markéta. Situaci probírala se svou kamarádkou, která pracuje v organizaci doprovázející pěstouny. Dozvěděla se, že pěstounství je jediný způsob, jak zabránit umístění chlapce do dětského domova. *„Zvažovala jsem to, protože mi nepřišlo úplně vhodné, že už mám nějaký věk. Tehdy mi bylo 47 a měla jsem odrostlé děti. To znamená, že jsem věděla, že nebude mít sourozence. Další, co jsem zvažovala, bylo, že nebude mít tátu,“* vysvětluje Markéta. Přesto se nakonec rozhodla chlapce ujmout. *„Jsem přesvědčená, že děti mají vyrůstat v rodinách a ne v dětském domově. Když jsem pochopila, že asi jiná cesta není, a ujistila jsem se, že ještě v sobě mám dost lásky, kterou můžu dávat dál, a že to snad kapacitně zvládnou, rozhodla jsem se, že do toho jdu, protože nechci, aby vyrůstal v dětském domově, když může být u nás doma,“* říká Markéta.

I Kateřina si pro pěstounství rozhodla z altruistických pohnutek – říká, že chtěla dětem dát to, co jí samotné v dětství chybělo. *„Chtěla jsem holkám dát to, co jsem já sama nedostala,“* uvádí.

Jako samozřejmost vnímají zahájení pěstounské péče obě babičky. *„Řeklo se, že bych si ho třeba mohla vzít já, a tak jsem si ho vzala. Tam nebylo vůbec o čem uvažovat. Je to můj vnouček a já se o něj chtěla postarat,“* popisuje Věra. Podobně se vyjadřuje i Marie. *„Oslovil mě OSPOD s tím, že se jejich matka pokusila o sebevraždu. Že je v nemocnici, tak jestli si pro děti přijedu, nebo jestli je mají dát do dětského domova,“* vzpomíná. *„Nebylo nic, co by mě odrazovalo,“* dodává. Zároveň byla Marie jako jediná z participantek před přijetím dítěte zařazená v evidenci žadatelů o pěstounskou péči. K rozhodnutí podat žádost ji ale přivedla právě intenzivní péče o vnouče, se kterým však jeho matka ze dne na den odešla. *„Došlo mi, že je spousta takových dětí, které rodiče*

třeba nechtějí nebo se o ně nemůžou starat. A že bych zase někoho mohla mít vedle sebe, učit ho, mazlit se s ním a povídat si,“ vysvětluje Marie. Stala se tedy žadatelkou o pěstounství. Zároveň se v té době se ještě starala o dvě vlastní děti, kterým bylo čtrnáct a jedenáct let. *„Chtěla jsem si nějaké dítě vzít, abych zkrátka měla někoho k sobě, koho bych zase tvořila, komu bych pomohla. Říkala jsem si: Snad dostanu nějaké dítě, které mi nikdo nevezme a kterému dám budoucnost,*“ popisuje Marie. Žádné cizí dítě k ní však nepřišlo a o pět let později se stala pěstounkou svých vlastních vnoučat.

Pěstounky shodně popisují, že sílu nadále čerpají ze vztahu k dítěti a vědomí, že jejich práce nese ovoce. *„Motivuje mě, když vidím, jak děti dělají pokrok úplně ve všem. Když si vzpomenu, v jakém stavu přišly a jak jsou na tom teď... Mám například dítě, o kterém odbornice řekly, že už nejspíš nebude nikdy chodit, a ono tady teď běhá. Tak to jsou přesně ty okamžiky. Že to dětem pomáhá, že se ta práce vyplácí,*“ říká Alena. Jako naplňující pěstounství hodnotí i Markéta. *„Jsem v tom v podstatě opravdu šťastná, i když to přináší spoustu starostí, tak klidně můžu říct, že mě to naplňuje. Chlapec mě naplňuje svou osobností, život je s ním veselejší, což vyvažuje i tu náročnost. A je to prostě nová zkušenost. Vzhledem k mému věku je to v něčem únavnější, ale zase mám pocit, že mám víc moudrosti, tak si výchovu dítěte užívám,*“ říká Markéta. *„Je to rozjetý vlak, vnímám to tak, že z toho nejde vyskočit. Víím ale, že den za dnem je potřeba v tom stát a dělat to,*“ dodává.

„Vytrvala jsem v tom, protože jsem vždycky věřila, že to má smysl, a je potřeba, aby děti měly v životě někoho, kdo jim bude věřit. Není to závislé na výsledcích, je jedno, jestli dítě dodělá nebo nedodělá školu. Věřím, že vše, co se do holek vložilo, je tam někde uložené, a někdy někde nějak se to v rámci jejich možností a limitů projeví. Mám je ráda, mám k nim vztah, nejsou mi ukradené,“ vysvětluje Kateřina, která postupnou péčí o čtyři dívky strávila celkem 18 let.

Věra pečující o desetiletého vnuka navíc popisuje, co pěstounství přináší jí samotné. *„Díky vnukovi jsem ve svém věku čilejší. Sportujeme spolu, děláme společně spoustu věcí. Kdybych vnuka u sebe neměla, byla bych už usedlá a myslím, že bych nebyla tak vitální,*“ Svoje nasazení Věra považuje za samozřejmost. *„Je to můj vnuk, nedovedu si představit, že by byl někde jinde, v jiné rodině. Je ještě malý a já z něj chci mít pořádného člověka,*

vychovat z něj pořádného chlapa. Brala jsem to vždycky tak, jako bych měla vlastní dítě,“ říká.

5.4.2 Druhá kategorie: Problematické aspekty pěstounství bez partnera

Druhá kategorie shrnuje oblasti, které pěstouni vzhledem k absenci partnera označují za problematické. Nejedná se tedy o jen všeobecné problémy, s nimiž se pěstouni setkávají, ale primárně o komplikace, které oni sami s absencí partnera dávají do souvislosti. Kódy, které jsem v rámci této kategorie zachytila: *projevy absence partnera, finanční náročnost pěstounství bez partnera*.

Základní problém, který většina pěstunek zmiňovala, je absence přirozené přítomnosti druhého člověka, který by děti v případě potřeby pohlídal. Situaci popisuje například Alena pečující o čtyři děti. „Když se musí do nemocnice třeba na nějaké vyšetření, musím řešit, kdo bude s ostatními dětmi, protože nenechám dítě v nemocnici samotné. Musím pořád hodně pracovat na vztazích mimo, aby děti měly i další kontaktní osobu, které důvěřují. Aby znala chod naší rodiny, aby se v našich životech pořád objevovala. Když se cokoliv stane, aby děti byly schopné se ráno vzbudit a fungovat s člověkem, kterému věří, i když to nebudu zrovna já. I v běžném životě má rodič spoustu povinností kolem dětí, plus pěstounství obnáší mnoho povinností navíc. Tam právě chybí možnost další osoby, která by pěstouna zastoupila, pomohla nebo pořešila, co je třeba,“ říká. Alena zmiňuje, že nutnost zajišťovat hlídání pro ni komplikuje i koordinaci styků dětí s biologickými rodinami – a potřebných kontaktů je při takovém počtu dětí mnoho.

Markéta kromě praktické pomoci postrádá společné sdílení radostí i starostí. „Chybí mi to, co prožívají manželé nad dítětem – společně se radují z pokroků, úspěchů, ze všeho nového, nebo naopak řeší trable, jako třeba teď ve škole, kam chlapec nastoupil... V tu chvíli mi určitě chybí někdo, kdo by byl vedle mě a pro koho by dítě bylo stejně důležité jako pro mě,“ popisuje Markéta. „A možná i po praktické stránce – když jsme byli dva na děti, tak jsme se dělili o domácí práce, jeden třeba mohl doma ukládat dítě a druhá se věnovat něčemu jinému... Teď jsem víceméně na všechno sama, ale prostě jsem se pro to rozhodla,“ dodává.

Některé z pěstunek zmiňují přesvědčení, že kdyby nebyly samy, okolí by se k nim chovalo jinak. „*Věřím tomu, že kdybych měla vedle sebe partnera, mám všechno daleko jednodušší – jak s úřady, tak s biologickou matkou. Viděli by, že vedle mě stojí někdo, o koho se můžu oprít. Mladší dceru (která s péčí intenzivně pomáhá, pozn. autorky) nikdo nebere v potaz, když se jim to hodí, tak ji do toho zatáhnou, když se jim to nehodí, tak ji odsuzují,*“ vysvětluje Marie. „*Od jiných pěstunek, které taky měly problémy s OSPODem, vím, že muž zasáhl a řekl: Tak to teda ne! Nebudete mé ženě říkat, jak má zacházet s dětmi. Tohle o mně nemá kdo říct,*“ popisuje. „*Jiné pěstounky mi říkaly: Kdybys vedle sebe měla chlapa, tak to máš o mnoho jednodušší,*“ dodává Marie.

Kateřina popisuje předsudky okolí, kterým musela v minulosti čelit. „*Přistěhovaly jsme se do vesnice, která nás nikdy nepřijala. Nejhorší bylo, že nás vůbec nepřijali naši sousedé, to byl největší hendikep a problém. Myslím, že by mi pomohlo, kdybych vedle sebe měla chlapa. Sousedku naproti šikanovali podobně, pak si pořídila 180kilového chlapa a najednou je začali zvat na grilování, chovali se k nim úplně jinak a přistupovali k nim jako ke kamarádům,*“ popisuje svou zkušenost.

Participantka Věra na problémy naráží ve škole, kterou její vnuk navštěvuje. „*Když jdu na rodičovskou schůzku, chodí tam většinou tatínkové. Vnuk není jediný, kdo neposlouchá, ale učitelka má k tatínkům úplně jiný přístup než ke mně. Je na mě taková ostřejší. Tady hodně pociťuju, že partnera nemám, kdybych ho měla, chodili bychom na schůzky spolu a ona by si na mě tak netroufla. Myslím, že ve škole je to hodně znát,*“ popisuje. Věra zmiňuje také hendikep, který podle ní v kombinaci s absencí partnera způsobuje její věk. Stejně jako Kateřina se setkala s předsudky okolí. „*Když jsem si k sobě chlapce vzala, přestěhovala jsem se a okolí si myslelo, že je to moje dítě. Stará ženská má tak malý dítě, divně na mě koukali, cítila jsem z nich nevraživost. Když pak ale zjistili, že ho mám v pěstounské péči, jejich chování se úplně otočilo – byli ke mně vstřícnější, obdivovali mě,*“ vzpomíná. Na fungování s dítětem bez partnera však pro Věru nebylo nic nového – v podobných podmínkách se starala i o své vlastní děti. Proto říká, že v nevýhodě si ve většině jiných situací nepřipadá. „*Mým vlastním dítětem bylo deset let, když jsem se rozváděla, takže jsem byla zvyklá být na ně sama. Problém mi to nedělá, jsem spíš raději bez partnera, protože když jsem ho měla, náš vztah byl dost komplikovaný. Když jsem se rozvedla a zůstala s dětmi sama, byla jsem svobodnější. Jsem*

bez partnera zvyklá a vůbec mi nepřijde, že tady není. I finančně to zvládám docela dobře.“

Po finanční stránce výrazně nestrádá ani Markéta. *„Zvládnutelné je to dobře, protože pěstounská péče je dobře hrazená, nemusela jsem kvůli tomu zvažovat, jestli do toho jít nebo ne... Je to ale samozřejmě tak, že kdybychom byli dva, mohli bychom víc našetřit. Mohli bychom dělat investice, které teď pro mě reálné nejsou, ale nevidím v tom zásadní problém,“* říká. Alena naopak zmiňuje, že pro ní není snadné pokrýt všechny finanční potřeby rodiny, v čemž by existence dalšího příjmu byla pomocí. *„Řeším rehabilitace, terapie, setkávání s biologickou rodinou... Při čtyřech dětech je toho opravdu hodně,“* popisuje. Obdobně situaci vnímá i Marie. *„Je tu jeden příjem na tři lidi, je to finančně náročné, ale zvládám to, udělám pro ně první poslední. Co je třeba, dokážu pro děti zařídit,“* říká. Pro Kateřinu byla péče o cizí dítě finančně náročná v prvních letech. *„Soud mi ji svěřil do péče třetí osoby, takže jsem technicky pěstounka nebyla. Ono je to vlastně stejné, jen prakticky nedostáváte ani korunu, takže jsem holky živila ze svého platu.“* Z toho důvodu pak na radu sociálních pracovníků požádala o pěstounství a od té doby podle svých slov s penězi vychází bez problému.

5.4.3 Třetí kategorie: Podpůrná síť pěstounů

Třetí kategorie je zaměřená formy přijímané pomoci a na osoby, případně instituce, u kterých pěstouni nacházejí podporu. Zachycené kódy: *osoby zastupující partnera, formy pomoci zvenčí, reakce okolí k pěstounství, nenaplněné potřeby podpory*. I když v úplných rodinách hlavní zodpovědnost za dítě často leží na bedrech jednoho z partnerů, je běžnou praxí, že se dvojice v případě potřeby v péči doplňuje a vzájemně zastupuje. Pěstoun bez partnera je nucen tuto formu běžné podpory hledat jinde a koordinace nemusí být vždy snadná. Existence podpůrné sítě je důležitá pro jakéhokoliv pěstouna, pokud však pečuje o dítě bez partnera, její důležitost ještě roste.

Většina oslovených pěstounek využívá pomoci ze strany příbuzných. Některé se na rodinu obrátily hned v začátcích, kdy bylo třeba celou situaci probrat a zvážit. *„Konzultovala jsem to hlavně se synem, protože v té době se mnou ještě bydlel v jedné domácnosti,“* říká Věra. Se třemi dospělými dětmi se od počátku radila také Markéta. Nyní využívá jejich pomoci s hlídáním chlapce, zároveň s nimi, byť v omezené míře, sdílí

radosti a starosti s pěstounstvím spojené. Markéta zmiňuje i doprovodnou pracovníci, která jí poskytuje potřebnou psychickou podporu. „*Je to zároveň moje kamarádka, moc jí důvěřuju a můžu jí říct opravdu všechno. A vím, že mě vždycky pochopí, podrží, potěší, naberu síly a zas to jde dál,*“ říká Markéta.

Marie podle svých slov vyhledává dvě formy podpory. „*Když potřebuji odbornou pomoc, obracím se na svoji právničku, která mě nyní v téhle věci zastupuje. Psychickou oporu mám ve své mladší dceři,*“ říká Marie. Dcera, biologická teta dětí, se pravidelně v jejich životech objevuje. „*Je s dětmi v kontaktu, věnuje se jim,*“ vysvětluje Marie.

Pomoci od rodinných příslušníků, především když potřebuje některé z dětí pohlídat, využívá i Alena. „*Rodina mi hodně pomáhá, berou děti tak, jako kdyby byly moje vlastní,*“ popisuje Alena. „*Moje maminka funguje jako babička, sourozenci jako tety a strýcové a nemají problém děti hlídat,*“ vysvětluje. Alena uvádí, že reakce jejího nejbližšího okolí byla i přes počáteční obavy převážně pozitivní. „*Nejdříve se obávali, jak to bude zatěžující, i proto, že jsem na děti prakticky sama, takže bylo jasné, že to bude náročné. Ale pomáhají mi,*“ popisuje.

Pozitivních reakcí se v době zahájení pěstounství dočkala i Marie, a to především od svých dětí. „*Moje nezletilé děti, které se mnou ještě byly v domácnosti, mě podporovaly,*“ vzpomíná. U přátel a zbytku rodiny bylo přijetí chladnější. „*Reagovali negativně. Jelikož s nimi byla matka dětí v kontaktu, vsugerovala jim do hlavy, že jsem to udělala kvůli penězům,*“ vysvětluje Marie. Věru v rozhodnutí podpořil jak syn, který s ní bydlel v jedné domácnosti, tak její bratři. Reakce širšího okolí byly zpočátku zdrženlivější. „*Když jsem si vzala vnuka k sobě, přistěhovala jsem se na nové místo a okolí si myslelo, že je to moje dítě. Divně na mě koukali – říkali si: Taková stará ženská a tak malý dítě... Cítila jsem nevraživost. Ale když pak zjistili, že ho mám v pěstounské péči, tak se jejich chování ke mně o 100 % otočilo. Byli vstřícnější, obdivovali mě,*“ popisuje Věra. Na otázku, zda jí v některé oblasti schází podpora, však odpovídá Věra negativně. „*Když máte v pěstounské péči třeba právě vnuka, tak myslím, že je to úplně něco jiného, než když máte v podstatě cizí dítě. Já nevnímám, že potřebu podporu jako třeba ostatní pěstouni, kteří nejsou s dítětem příbuzní,*“ vysvětluje.

Jak už bylo uvedeno výše, Markéta rozhodnutí konzultovala primárně se svými třemi dospělými dětmi, kteří ji v kroku ujmout se chlapce podpořili. Pozitivní byla i většina

dalších reakcí. „Mnoho lidí nad tím možná kroutilo, že už mám svůj věk nebo tak, ale v podstatě mi všichni naopak vyjadřovali podporu a fandili mi. Kde obvykle narážím nejvíc je moje nejbližší rodina – mí rodiče, kteří v první řadě měli strach, jestli to ještě zvládnou. A potom rodina mého bratra, ale myslím, že se to otočilo a dneska od nich už podporu mám,“ popisuje Markéta.

S pomocí ze strany příbuzných nikdy nemohla počítat Kateřina. „Od rodiny jsem neměla vůbec pozitivní reakce, myslím, že to nikdy nepřijali. Ani jsem to nečekala. S rodiči jsem většinu času nebyla v kontaktu, takže vztahy na úrovni babičky a dědečka nebyly,“ popisuje. Největší podporu našla mezi ostatními pěstouny, kteří jí v případě potřeby pomáhali prakticky i psychicky. „Většina z mých kamarádů se později rekrutovala z řad pěstounek a pěstounů, tam si naopak myslím, že přijetí bylo velké. Tím jsme si kompenzovali, že jsme neměli příbuzné. Byla to taková podpůrná síť – když člověk nevěděl co, zavolal kamarádce. Doteď to tak máme.“

Komunitu pěstounů si pochvaluje také Věra. „Když jsem si k sobě chlapce brala, v okolí jsem neznala nikoho, kdo by měl v péči svého vnuka. Přišlo mi, že jsem jediná na celém světě. Když jsem začala jezdit na semináře, zjistila jsem, že jediná nejsem.“

Jako největší problém pěstounky neidentifikovaly aspekty přímo spojené s nepřítomností partnera, ale s fungováním podpory pěstounství jako takového. Nejčastěji zmiňovaly absenci odborné pomoci. „Velice užitečné by byly supervize pro pěstouny. Defacto jsem si je hledala sama. Když jsem měla problémy s dívkami, hledala jsem si terapeuty, abych věděla, co dělám, proč se děje, co se děje, proč na to neumím reagovat nebo to ve mně něco otevírá. Bylo by to velmi užitečné, ale je to něco, co spousta pěstounů netuší, že by jim mohlo pomoci. Naopak by se toho možná báli a nechtělo by se jim do toho jít. Ale myslím, že pokud je tomu člověk otevřený, může mu to neuvěřitelně pomoci,“ říká Kateřina. „Chybí také dobrá podpora pro traumatizované děti, taky se potřebují učit pracovat se svými emocemi. Psychoterapeutů, kteří opravdu umí pracovat s traumaty, je velmi málo. Skoro neexistují, a pokud ano, jsou neskutečně drazí,“ dodává. Tento názor s Kateřinou sdílí i Alena. „Aby byli dostupní specialisté, lidí kteří umí a vědí. Třeba specialisté na terapii pro děti. A aby byla taková všeobecná osvěta – třeba ve škole se opakují neustále ty samé věci, protože naše děti posuzují jako běžné děti a mají pocit, že už je v rodině vše zahojeno, všechno v pořádku. Myslím, že veřejnost a hlavně lidé, kteří

chtějí být v životě vychovatelé nebo učitelé, by měli mít alespoň minimální znalost o tom, co tyto děti potřebují, jak s nimi nakládat, jak jim pomoci... “ říká Alena.

Marie uvádí, že jí především chybí větší empatie ze strany úřadů. *„Pomohlo by mi pochopení úřadů, že děti jsou pro mě opravdu prioritou a že se pro ně snažím udělat to, co cítím a vidím, že je pro ně nejlepší. Přála bych si nejen pro mě, ale pro všechny pěstouny, aby se OSPOD opravdu zamyslel nad tím, co je lepší pro dítě, ne pro rodiče,“* říká.

Markéta jako jediná z oslovených participantek jako největší komplikaci, které čelí, označila problém, který úzce spojuje s nepřítomností partnera. *„Rozhodně mi chybí respitní péče. Třeba dvakrát do roka nějaký víkend a v létě týdenní pobyt. Ať už z finančního hlediska, ale možná spíš než to, abych si jako pěstounka mohla odpočinout. Někdy opravdu pocítuju, že bych si potřebovala odpočinout,“* říká Markéta.

5.4.4 Odpovědi na výzkumné otázky

Nejprve odpovím na dílčí výzkumné otázky, které mě postupně dovedou k odpovědi na hlavní otázku.

První dílčí otázka: Jaké jsou motivy těchto pěstounů?

Všechny participantky svým prvotním rozhodnutím k pěstounství reagovaly na aktuální potřebu konkrétních dětí. Dvě pěstounky se ujaly dítěte, jemuž bezprostředně hrozilo umístění do dětského domova, další dvě pěstounky přijaly svá vlastní vnoučata, která nemohla zůstat s rodiči. Poslední žena potkala potřebné dítě dokonce přímo na ulici. Pouze jedna z participantek byla před zahájením pěstounství v evidenci žadatelů, o pěstounství se však začala zajímat na základě zkušenosti s péčí o vnuka, kterého nakonec neplánovaně získala do pěstounské péče. Pokud později do rodin přišly další děti, za rozhodnutím stála touha pěstounek pomoci i někomu dalšímu – už věděly, co péče obnáší, viděly v ní smysl a vnímaly, že stále ještě disponují potřebnou kapacitou.

Když pěstounky hovoří o tom, co jim dává sílu vytrvat, nejčastěji zmiňují viditelné pokroky dětí. Vidí a věří, že jejich práce nese ovoce, svou činnost navzdory těžkostem považují za smysluplnou.

Druhá dílčí otázka: S jakými problémy se tito pěstouni vzhledem k absenci partnera potýkají?

Tři z pěti pěstounek popisují, že se setkaly s předsudky, které byly s absencí partnera spojené. Marie hlavní hendikep vnímá při komplikovaném jednání s úřady, Věra sama sebe považuje za znevýhodněnou při komunikaci s pedagogem dítěte, Kateřina zaznamenala chladné přijetí ze strany sousedů.

Důležitá je také otázka finančního zabezpečení. Alena a Marie svou situaci vnímají jako finančně náročnou tím, že v rodině chybí druhý příjem. V obou případech se jedná o ženy se zkušeností s péčí o více dětí. Věra a Markéta finanční stránku za problematickou nepovažují.

Věra a Markéta vnímají limity svého věku, které se ještě zintenzivňují tím, že jsou na děti samy. Markétě chybí fungující odlehčovací služba, která by jí poskytla prostor k odpočinku od nepřetržité péče o dítě. Dvě další participantky největší problém pěstounství nespojují s absencí partnera, ale dostupné odborné pomoci.

Třetí dílčí otázka: U koho tyto pěstounky nacházejí podporu?

Kromě Kateřiny všechny pěstounky nacházejí největší podporu u svých příbuzných – ať už u jednotlivců, nebo u celé širší rodiny. Kateřina našla přijetí, přátelství i praktickou pomoc v komunitě pěstounů. Podobnou pozitivní zkušenost popisuje také Věra.

Markéta jako jediná mezi nejbližší podporující okolí řadí také svou doprovázející pracovníci. Marie důležitou podporu v praktických záležitostech (např. jednání s úřady) nachází také u své právníčky.

Hlavní výzkumná otázka: V čem je situace pěstounství bez partnera specifická?

Každý z příběhů je jedinečný, některé pěstounky mají vlastní potomky, pro jiné je pěstounství první zkušeností s péčí o dítě. Všechny participantky se však pěstounkami staly na základě aktuální potřeby konkrétního dítěte – žádná z nich o pěstounství neuvažovala, dokud se s takovým dítětem nesetkala. Deklarované motivy byly ve všech zkoumaných případech altruistické, pěstounky chtěly pomoci dítěti v nouzi. Všechny se shodují, že ve své práci vidí smysl.

Podpora blízkého okolí je klíčová pro každého pěstouna, v případě absence partnera její důležitost ještě roste. Pěstounky musí přirozenou přítomnost druhého člověka, který se na péči o děti podílí, hledat mimo partnerský vztah. Většina participantek tak nezbytnou podporu nachází mezi dalšími příbuznými, ať už se jedná o vlastní děti, sourozence či rodiče.

Pěstounky bez partnera mohou v některých případech čelit předsudkům, se kterými se ostatní pěstouni nesetkávají. Ať už se jedná o úřední prostředí, školu či komunitu obce, podle zkušeností participantek byl jejich hendikep v určitých situacích spojen právě s absencí partnera.

Některé ze zpovídaných pěstounek popisují svou finanční situaci vzhledem k absenci příjmu partnera jako náročnou. V obou případech se jedná o pěstounky, které pečují o více než jedno dítě. Dvě z participantek největší problém ve zkušenosti s pěstounstvím nespojují s absencí partnera, ale s nedostupností profesionální odborné pomoci.

5.5 Limity výzkumu

Hlavní limit výzkumu vnímám v jeho omezeném rozsahu – ačkoliv jsem se snažila, aby byl výzkumný soubor co nejpestřejší, jsem si vědoma skutečnosti, že získaným datům a následným výstupům není možné přisuzovat obecnou platnost či je jiným způsobem generalizovat. Navíc se jedná o subjektivní pohled jednotlivých pěstounek, ke komplexnějšímu náhledu na problematiku by bylo třeba zahrnout výpovědi dalších aktérů a nahlédnout také hlouběji pod povrch reálného fungování jednotlivých rodin.

Limitem výzkumu byla také samotná podoba vedení rozhovoru – podle původního záměru měly rozhovory probíhat v domácnostech participantek, což by napomohlo k autentičnosti získaných odpovědí. Vzhledem k dlouhodobě nepříznivé epidemiologické situaci v době, kdy rozhovory vznikaly (jaro 2021) však bylo nutné využít telefonické a online formy kontaktu. Telefonické spojení není s osobním kontaktem srovnatelné, proto se domnívám, že získané výpovědi by v případě možnosti setkání s participanty mohly být hlubší a autentičtější.

5.6 Diskuze

Jak už bylo několikrát uvedeno, všechny participantky se pěstounkami staly na základě přímé potřeby konkrétního dítěte „v nouzi“. Jejich motivy tedy byly převážně altruistické. Pěstounky pečující o biologická vnoučata byly motivovány aktuální potřebou a nutností, jak ostatně zmiňuje např. i Krtičková (2015). Touha pomoci dítěti je však pouze jedním z mnoha motivů, které uvádějí např. Bubleová (2014, s. 12-14) nebo Škoviera (2006, s. 37). Ačkoliv jsem měla vzhledem k rozsahu výzkumu možnost pracovat s malým souborem pěstounů, považuji za zajímavé, že jsem se s dalšími jinak rozšířenými motivy ani v jednom z rozhovorů přímo nesetkala. Nesetkala jsem se ani s případem, který by korespondoval s tvrzením Krtičkové (2015), že samožadatelkami jsou většinou ženy, které vzhledem ke svému věku nebo z jiných důvodů nesplňují podmínky pro osvojení dítěte.

Z mého pohledu je možné, že v případě pěstounů v partnerství bývá zahájení náhradní rodinné péče častěji výsledkem promyšleného dlouhodobého plánu, než tomu je u pěstounů bez partnera, kteří spíše reagují na aktuální potřebu ve svém okolí. Jedná se však jen o domněnku, pro její potvrzení by bylo třeba shromáždit větší množství relevantních dat o pěstounech z obou uvedených skupin.

Tři z pěti dotazovaných žen uvedly, že se v pěstounské péči vzhledem k absenci partnera setkaly s předsudky či negativním přijetím ze strany úřadů, vzdělávacího zařízení či blízkého okolí. Jedna z participantek zaznamenala odtažené reakce okolí v souvislosti se svým věkem. Poté, co lidé zjistili, že má dítě v pěstounské péči, jejich nevráživost se změnila v obdiv. Tento příběh mě přivádí k otázce, nakolik se předsudky okolí v případě samoživitelek s biologickými dětmi liší od předsudků, kterým čelí pěstounky bez partnera. Ačkoliv je jejich situace v mnohém podobná, vnímání veřejnosti se zjevně může lišit.

Ve všech zmiňovaných případech se jednalo o pěstounky ženského pohlaví a zdá se, že předsudky, které měly možnost vnímat, jsou s touto skutečností spjaty. Dá se předpokládat, že zkušenost pěstounů mužského pohlaví bude v tomto ohledu odlišná.

Předsudky vůči ženám pečujícím o děti bez partnera zmiňuje například i Vágnerová (2007, s. 163-164). Uvádí, že život osamělého rodiče je komplikovaný ve čtyřech oblastech – právě ty jsem srovnala se situací participantek:

- **Subjektivní aspekt:** *Emoční náročnost pocitu vlastní povinnosti a zodpovědnosti, přetížení, opomíjení osobních potřeb. Negativně působí také sociální stigmatizace takového rodiče.*

Jak bylo uvedeno výše, zpovídané pěstounky stigmatizaci v některých situacích opravdu pociťují, vnímají ji negativně. Zároveň shodně popisují náročnost spojenou s péčí o děti bez partnera.

- **Vztahy:** *Absence partnerského vztahu může vést k větší fixaci na dítě.* Tento jev jsem ani v jednom z případů nezaznamenala, domnívám se, že by k jeho případné identifikaci bylo třeba dlouhodobějšího pozorování a hlubšího vhledu do chodu rodin. Pěstounky spíše popisovaly opačný problém – potřebu odlehčení od intenzivní péče o děti. V tomto ohledu by mohla pomoci větší informovanost, případně reálná dostupnost odlehčovací péče, která je podle zákona určena pěstounům pečujícím o děti starší dvou let. Rozsah služby je minimálně 14 kalendářních dnů v roce a hradí ji doprovázející organizace ze státního příspěvku. Sloužit může právě k potřebné psychohygieně pěstouna. (*Právní a finanční aspekty doprovázení*, 2014)
- **Osamělost:** *Rodič může trpět pocitem osamělosti a sociální izolace.* Pěstounky sice nepopisují přímo pocit sociální izolace, jistý druh osamělosti ale řeší každá z nich – ať už se jedná o její praktickou podobu (absence přirozené přítomnosti druhého člověka, který by s péčí o děti pomohl), či o potřebu mít se s kým sdílet. Podporu participantky nacházejí především v širší rodině a přátelích.
- **Otázka finančních a podpůrných zdrojů:** *V rodinném rozpočtu může chybět druhý příjem, navíc ne každý nalézá ve svém okolí dostatek potřebné podpory.* Jak bylo uvedeno výše, podpůrnou sítí participantky nejčastěji nacházejí v příbuzenských vztazích. Ty se ukazují jako klíčové, protože příbuzní jsou pěstounkám v péči o děti oporou, v případě potřeby mohou děti pohlídat a pěstounkám tak poskytnout potřebný prostor pro odpočinek. Finanční situaci hodnotí každá z pěstunek jinak – některé považují rodinný příjem za dostatečný, jiné s rozpočtem bojují.

Lze předpokládat, že rozpor ve vnímání finanční situace pěstunek bez partnera může pramenit z mnoha různých faktorů. Každá rodina má jiné materiální zázemí a náklady na běžný provoz, jiné množství úspor, jiné možnosti, jak zajistit další potřebný příjem. Je logické, že příjem pěstounky v penzi se bude lišit od příjmu ženy v produktivním věku, zároveň pěstounka pečující o jedno dítě disponuje jinými časovými možnostmi, co se potenciálních pracovních příležitostí týče, než žena, která se stará o čtyři děti, jež vyžadují její intenzivní pozornost. Ve specifické situaci se také nacházejí pěstouni z řad prarodičů, kteří nemusí mít nárok na odměnu pěstouna. Jak píše Dudová (2009, s. 757), příjmy žen, které mají možnost pracovat, navíc obecně často nedosahují výše mužských příjmů.

Jedna z pěstunek také zmiňovala omezené možnosti ve tvorbě úspor. Jedná se o problém, na nějž upozorňují i někteří z autorů, kteří se tématu neúplných rodin věnují. Spoření je pro samoživitele vzhledem k absenci druhého příjmu mnohem náročnější, majetky neúplných rodin dosahují jen poloviny hodnoty průměrných majetků rodin úplných. (Sierminska in Nieuwenhuis, Maldonado, 2018, s. 51-52)

Jistota finančního zabezpečení je důležitá nejen z praktického hlediska, ale i vzhledem k atmosféře v rodině. Jak uvádí Kodyšová (2005) – pokud rodič musí vynakládat velké úsilí k zabezpečení materiálních potřeb, na dítě mu často nezbyvá dostatek energie ani času. Navíc taková situace může přispět k rozvinutí úzkostných či depresivních stavů. O to důležitější je v případě absence partnera podpora okolí.

Na základě provedeného výzkumu se domnívám, že ženy uvažující o pěstounství bez partnera by měly zvážit tři zásadní aspekty:

1. Je moje podpůrná síť dostatečná? Mám kolem sebe blízké osoby, které mi v pěstounství budou oporou a budou ochotné mi prakticky pomoci?
2. Bude moje situace finančně udržitelná? Jsou moje pracovní závazky slučitelné s péčí o dítě? A případně – je pro zabezpečení chodu mé domácnosti a běžného života odměna pěstouna dostatečná?
3. Mám dostatek sil, abych péči o dítě zvládla? Jsem připravena čelit případným předsudkům, se kterými se mohu jako pěstoun bez partnera setkat?

6. ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, v čem je situace pěstounů bez partnera specifická, jaké jsou jejich motivy k pěstounské péči, s jakými se potýkají problémy a u koho nacházejí podporu.

Nejprve bylo nutné téma zasadit do kontextu dostupných poznatků, a to jak v oblasti pěstounství, tak rodiny a partnerství. V konceptuální části diplomové práce jsem tedy nejprve na základě relevantních zdrojů popsala historii pěstounské péče, její současnou podobu v České republice a legislativní rámec, který ji zastřešuje. Dále jsem se věnovala právům a povinnostem pěstounů a jejich motivům. Poté jsem se přesunula k tématu rodiny a partnerství – stručně jsem popsala proměnu rodiny v posledních stoletích, fenomén neúplné rodiny i osamělého mateřství. Následovaly kapitoly o mužské a ženské roli v rodině, na které jsem navázala tématem partnerství a života bez partnera. Na posledních stránkách teoretické části jsem se dotkla specifik a úskalí neúplných rodin a zájemců o pěstounství bez partnera.

Ve druhé části práce jsem provedla vlastní kvalitativní výzkum. Definovala jsem účel práce a formulovala hlavní i vedlejší výzkumné otázky: ***V čem je situace pěstounství bez partnera specifická? Jaké jsou motivy těchto pěstounů? S jakými problémy se vzhledem k absenci partnera potýkají? U koho nacházejí podporu?*** Následně jsem popsala výzkumný soubor, jímž se stala pětice pěstunek bez partnera, metody a průběh sběru dat prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Pak přišla na řadu interpretace rozhovorů na základě určených kategorií a zodpovězení výzkumných otázek.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že hlavním motivem těchto pěstunek pro náhradní rodinnou péči byla altruistická snaha pomoci dítěti v aktuální nouzi, o pěstounství se začaly zajímat až po setkání s takovým dítětem. Ostatní jinak běžné motivy se ve výpovědích neobjevily. Situace pěstunek je v praktických záležitostech komplikovaná absencí partnera, o to důležitější je jejich podpůrná síť. Většina potřebnou podporu nachází v příbuzenských vztazích.

Pěstounky bez partnera mohou v některých případech čelit předsudkům, se kterými se ostatní pěstouni nesetkávají. Tři participantky popsaly, že vzhledem k absenci partnera vnímaly v určitých situacích hendikep, každá v jiné oblasti. Finanční situaci hodnotila každá z pěstunek jinak, jako neuspokojivou ji hodnotily participantky pečující o více

než jedno dítě. Z výpovědí vyplývá, že některé z pěstounek největší problém ve zkušenosti s pěstounstvím nespojují s absencí partnera, ale s nedostupností profesionální odborné pomoci.

Výstupy práce mohou posloužit sociálním a doprovázejícím pracovníkům k lepšímu pochopení situace pěstounů bez partnera. Mohou se také stát základem k dalšímu rozvinutí tématu, které odbornou literaturou zatím není příliš pokryté. Tento výzkum je teprve začátkem a pro úplnost je nutné v něm pokračovat. Vzhledem k tomu, že se tato diplomová práce zabývala výhradně prožíváním samotných pěstounů, bylo by zajímavé pokrýt téma i z pohledu dalších aktérů – úředníků, sociálních a doprovázejících pracovníků, příbuzných či dětí, které v takových domácnostech vyrůstaly. Bylo by také podnětné doplnit výpovědi pěstounů mužského pohlaví nebo těch, kteří pěstounství bez partnera dlouhodobě plánovali.

Při interpretaci dat mě napadaly také zcela konkrétní otázky, na které by další výzkum mohl přinést odpovědi: Je v případě pěstounství bez partnera větší počet dětí v péči předpokladem pro nižší spokojenost s finanční situací? Je v porovnání s ostatními motivy motiv pomoci dítěti v aktuální nouzi u pěstounů bez partnera rozšířenější, než je tomu v případě ostatních pěstounů? Existuje rozdíl v předsudcích vůči samoživitelkám a pěstounkám?

Závěrem bych ráda vyjádřila vděk, že jsem prostřednictvím této práce měla možnost nahlédnout do příběhů žen, které nezištně věnují mnoho energie a úsilí svěřeným dětem. Jsou mi velkou inspirací a patří jim velké poděkování za otevřenost při poskytování rozhovorů.

7. BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM

APOSTOLOU, Menelaos, Jiaqing O a Gianluca ESPOSITO. Singles' Reasons for Being Single: Empirical Evidence From an Evolutionary Perspective. *Frontiers in Psychology* [online]. 2020, **11** [cit. 2021-04-08]. ISSN 1664-1078. Dostupné z: 10.3389/fpsyg.2020.00746

Are You Able to Foster Children as a Single Parent? *Pathway Family Services* [online]. 2018 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <<https://pathwayfs.org/foster-children-single-parent/>>

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-32-6.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7.

Can I Be a Single Foster Parent? *KVC Health Systems* [online]. 2020 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <<https://www.kvc.org/blog/can-i-be-a-single-foster-parent/>>

Can you be a foster parent if you're single? *Active Care Solution* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <<https://www.activecaresolutions.co.uk/about-fostering/who-can-foster/single-foster-parents/>>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

Dohody o výkonu pěstounské péče – vzorová dohoda a formuláře. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2022 [cit. 2022-11-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/dohody-o-vykonu-pestounske-pece-vzorova-dohoda-a-formulare>

DUDOVÁ, Radka. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. 2009, 45(4), 753-784. ISSN 0038-0288. Dostupné také z: <<http://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2009/04/06.pdf>>

FORSTE, Renata a Kiira FOX. Household Labor, Gender Roles, and Family Satisfaction: A Cross-National Comparison. *Journal of Comparative Family Studies* [online]. 2012, 43(5), 613-631 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23267837>

GILLERNOVÁ, Ilona. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-683-2.

HAMPLOVÁ, Dana. Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. 2006, 42(1), 35-55. ISSN 0038-0288.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. Knižnice psychologické literatury.

CHALOUPKOVÁ, Jana. Diferenciace motivů svobodného mateřství: proč neprovdané matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství?. *Data a výzkum - SDA Info*. 2007, 1(2), 127-140. ISSN 1802-8152.

Jeden ze čtyř Čechů uvažuje o přijetí dítěte do pěstounství, 94 procent to považuje za vhodnější než ústavní péči. *Portál hlavního města Prahy* [online]. 27. ledna 2021 [cit. 2021-03-03]. Dostupné z: https://www.praha.eu/jnp/cz/lo_meste/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/jeden_z_e_ctyr_cechu_uvazuje_o_prijeti.html

KODYŠOVÁ, E. (2015): *Být sám na děti: Solo rodiče jako rodiče*. [online]. [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <http://www.soft-zs.cz/softforum/vsechny-clankyabecedne/160-kodysova-eliska-byt-sam-na-deti-solo-rodice-jako-rodice>.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997-. ISBN 978-80-7478-921-2.

KRTIČKOVÁ, Kateřina. Vztahy v náhradní rodinné péči z pohledu psychologa. *Šance dětem* [online]. 06. 5. 2015 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vztahy-v-nahradni-rodinne-peci-z-pohledu-psychologa#pp-motiv>

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-897-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu* [online]. Praha, 14. 3. 2013 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči* [online]. Praha, 2009 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-8.pdf/9bb220f7-9702-b92b-0d3c-4902c30ca8ae

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2021* [online]. Praha, 2022 [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.202,1

MOKOVÁ, Radka. *Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu*. Hradec Králové, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.

Otázky a odpovědi. *Díky pěstounství* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <<https://www.dikypestounstvi.cz/otazky-a-odpovedi>>

PONĚŠICKÝ, Jan. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. 4. vyd. Praha: Triton, 2012. Psychologická setkávání. ISBN 978-80-7387-546-6.

Právní a finanční aspekty doprovázení [online]. Praha: Nadační fond J&T, 2014 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <<http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/pravni-a-financni-aspekty-doprovazeni.pdf>>

Pro zájemce. *Děti patří domů* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.detipatridomu.cz/pro-zajemce/>

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

SCHINDLEROVÁ, Anežka. *Zkušenost biologického dítěte v pěstounské rodině*. Olomouc, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Anna Lazecká.

SIERMINSKA, Eva. The 'wealth-being' of single parents. NIEUWENHUIS, Rense a Laurie C. MALDONADO. *The triple bind of single-parent families: Resources, employment and policies to improve wellbeing*. Bristol: Bristol University Press, 2018, s. 51-52. ISBN 978-1-4473-3365-4.

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

ŠKOVIERA, Albín. *10 dilem náhradnej výchovy*. Bratislava: Nová Práca, 2006. ISBN 80-88929-81-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VANČÁKOVÁ, Martina. Práva pěstounů. *Virtuální knihovna NRP* [online]. [cit. 2021-03-03]. Dostupné z: <<http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/pestouni/prava-pestounu/>>

VODÁKOVÁ, Alena a Olga VODÁKOVÁ. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Sociologické aktuality. ISBN 80-86429-18-0.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 363/2021 Sb.